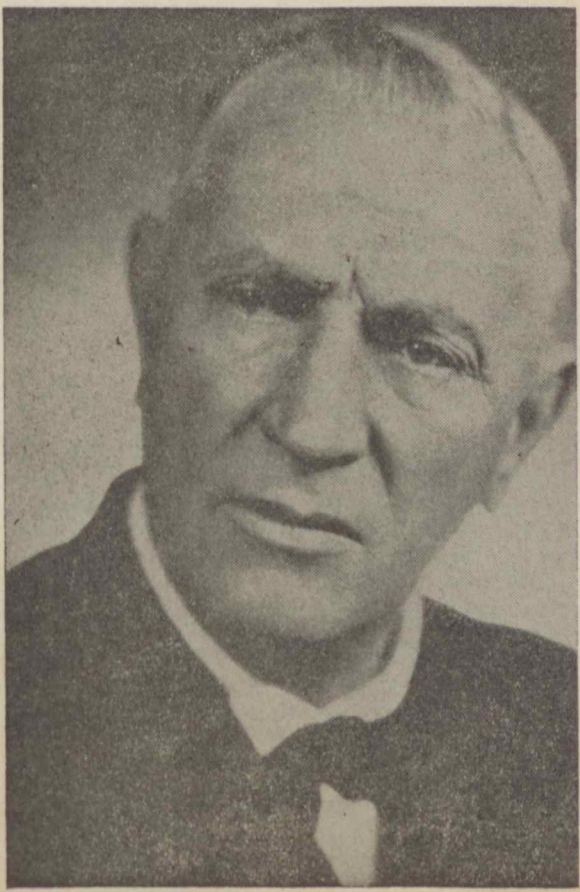

SVIESA

Lobkis J.
542 W. Cullerton St. 116

ALIS - LAPKRITIS - GRUODIS, 1949

BORISAS DAUGUVIETIS
(1885—1949)

No. 4

“ŠVIESA”

(The Light)

Political, Scientific and Literary Quarterly Magazine, published by American Lithuanian Workers
Literary Society, 46 Ten Eyck St., Brooklyn 6, N. Y.

Editorial Board: R. Mizara, A. Bimba, V. Tauras.

Managing Editor—Anthony Bimba.

Subscription Rates: \$1.00 a year; single copy 25c.

Entered as second class matter September 21, 1934, at the Post Office at Brooklyn, New York,
under the Act of March 3, 1879.

1949 METŲ TURINYS

No. 1

Lietuviško Teatro Suklestėjimas. B. Dauguvietis -	3
Po Trisdešimties Metų. Dr. A. Petrika - - - -	5
Garibaldi ir Italijos Apvienijimas. D. M. Šolomskas	7
Thomas Paine—Pasaulio Piliėtis. C. Staneslow -	11
Al. Nobelis: Gyvenimas ir Premijos. K. Bevardis -	16
Homero Ilijada ir Odiseja. Dr. Antanas Petrika -	18
Tai Tau, Šale! Eilėraštis. V. Valsiūnienė - - -	23
Atrastoji Laimė. Eugenijus Ratneris - - - -	24
Ziežirbos. Eilėraštis. A. Dagilis - - - -	27
“Jauniausia Lietuva.” Eilėraštis. Kazys Binkis -	28
120 Metų nuo Tolstojaus Gimimo. Al. Žukauskas	31
Vienas Laiškas. Eilėraštis. Vacys Reimeris - -	33
Demokratijos Pergalės Lenkijoje. S. K. - - -	34
Mano Širdis. Eilėraštis. A. Dagilis - - - -	35

No. 2

Kas Moka už Apsiginklavimą? D. M. Šolomskas	39
Nauja Daina. Eilėraštis. Antanas Jonynas - - -	43
Prie Jono Biliūno Kapo. Eilėraštis. A. Venclova	43
Mokslas Pertvarkąs Gamtą. N. Vorobjovas - - -	44
Atsiminimai iš ALDLD Praeities. K. Steponavičius	49
Homero Ilijada ir Odiseja. Dr. Antanas Petrika	51
Tėviškės Šilumoje. R. Lukinskas - - - -	57
Daina. Eilėraštis. Stasys Jasilionis - - - -	59
Thomas Paine—Pasaulio Piliėtis. C. Staneslow -	60
“Jauniausia Lietuva.” Eilėraštis. Kazys Binkis -	65
Grokite, Vėjai. Eilėraštis. Stasys Jasilionis - -	68
Liaudis Tvėrėja. Eilėraštis. Jonas Kaškaitis - -	68
Liet. Buržuazijos Tikrasis Veidas. M. Gregorauskas	69
Kai Palšas Vakaras. Eilėraštis. Jonas Kaškaitis	72
Senajai Tėvynei. Eilėraštis. A. Dagilis - - - -	72

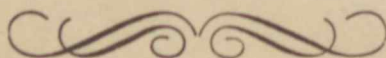
No. 3

A-Bomba ir Blaivusis Protas - - - - -	75
Naujas Rytojus. Eilėraštis. S. Tautvydas - - -	76

Džiovos Gydymas su Streptomycinu. J. J. Kaškiaučius - - -	77
Žvilgsnis į Vakarus. Eilėraštis. Teofilis Tilvytis	78
Penki Metai Nuo Lietuvos Išlaisvinimo. D. M. Šolomskas - - -	79
Vatikanas—Nacizmo Rėmėjas. Avro Mencheten	82
Nauji Atradimai Lituanistikos Srityje. Prof. P. Pakarklis - - - -	87
Kaukazas. Eilėraštis. A. Puškinas - - - -	88
Didysis Demokratijos Pionierius. K. Steponavičius	89
Puškinas ir Rusų Klasikinė Literatūra. Jegolinas	92
Homero Ilijada ir Odiseja. Dr. Antanas Petrika -	94
Daina apie Praeitį. Eilėraštis. Antanas Jonynas -	100
Vis Tas Siausmas—Kad Jį Griausmas. Eilėraštis. Jonas Kaškaitis - - -	101
Nemačiusiai Audros. Eilėraštis. J. Macevičius -	101
Joničio Takas. Apsaka. P. Bažovas - - - -	102
Nauji Namai Antkalny. Eilėraštis. A. Churginas	108
Rikša Li. Eilėraštis. R. Baranikas - - - -	108

No. 4

Pasaulinio Kapitalizmo Prietema. A. B. - - -	111
Labanakt. Eilėraštis. Stasys Jasilionis - - -	113
Puslapis iš Mūsų Kultūros Istorijos. R. Mizara	114
Diena Išaušo. Eilėraštis. Petras Keidošius - -	121
Praeities ir Dabarties Kovose. Kazys Bevardis -	122
B. Dauguvietis—Šviesus Kūrėjas. J. Baltušis -	123
Didysis Rašytojas A. Čechovas. Fiod. Jevninas -	125
Yra Gražūs Rūmai. Eilėraštis. Vacys Reimeris -	127
Kun. Antanas Strazdas. Dr. Antanas Petrika -	128
Hačisono Karas. R. Baranikas - - - -	135
Aleksandras Puškinas ir Jo Kūryba. Jonas Kaškaitis - - -	137
Ažuolo Lapas. Eil. Stasys Jasilionis - - -	141
Laurnas Stoka-Gucevičius. P. Jonaitytė - - -	142
Mes Nenorime Karo. Eilėraštis. V. Sirijos Gira	143

ŠVIESA

The Light

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c.

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 46 Ten Eyck Street, Brooklyn 6, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba, V. Tauras. Atsakomingsis redaktorius: A. Bimba.

No. 4

Spalis-Lapkritis-Gruodis (October-November-December), 1949

Metai XVI

Pasaulinio Kapitalizmo Prietema

A. B.

Šiomet pasirodė anglų kalba nepaprasta knyga. Ją parašė žymusis Amerikos darbininkų vadas *William Z. Fosteris*. Savo knygą jis pavadino "Pasaulinio Kapitalizmo Prietema" ("The Twilight of World Capitalism"). Nereikia nė aiškinti, jog mūsų didžioji komercinė spauda šios knygos pasirodymą visiškai ignoravo. Tik vienas kitas didlapis ją paminėjo su pašaipą.

Fosteris yra vienas iš ne daugelio tų, kurie jauni būdami įsitraukė į Amerikos klasių kovą ir joje aktyviškai praleido visą politiniai sąmoningąją gyvenimo dalį. Jo išvados paremtos išgyvenimais, nušviestais marksistinė filosofija ir teorija. Fosteriui Pirmasis Pasaulinis Karas nebuvo tik žmogaus sužvėrėjimo pavaizdavimas. Didžioji 1917 metų revoliucija, kurios dešimt pirmųjų dienų supurtė pasaulį, pasak John Reedo, nebuvo tik dar vienas žmonių sukilimas prieš priespaudą ir tironiją. Antrasis Pasaulinis Karas, laimėtas suvienytomis demokratinėmis jėgomis prieš fašizmą, Fosteriui, kaipo marksistui, nebuvo vien tik žmonijos pasipriešinimas hitleriniam kanibalizmui. Arba tie didieji streikai mūsų žemėje, kuriuose taip ryškiai pasižymėjo kapitalizmo žiaurumai, jam parodo daugiau, negu Amerikos darbininkų atsisakymą dirbti už pusbadį atlyginimą ilgą valandas. Visa tai

jam parodo tam tikrą eigą, tam tikrą kryptį, tam tikrą keitimąsį ne tik namie, bet visame pasaulyje. Visi tie įvykiai ir atsitikimai jam yra susieti su didžiausiu centriniu klausimu: *Kur link Amerika ir visas pasaulis?* Kodėl tie baisūs karai, ta revoliucija, atominės bombos pavojus? Ar tik todėl, kad to panorėjo geri arba blogi žmonės?

Aišku, kad ne. Viskas, teigia Fosteris, parina iš to, kad mes gyvename senosios kapitalistinės santvarkos trunijimą, puvimą, nykimą. Šis kapitalistinės santvarkos smukimas jau prasidėjo pabaigoje pereitojo šimtmečio. Tai didžiausios svarbos faktas, tai faktas, suteikias pagrindą visiems sąjundžiams.

Šis kapitalizmo trunijimas ir smukimas paliečia kiekvieną mūsų gyvenimo sritį: ekonominę, politinę, mokslinę, religinę, intelektualę, meninę ir socialinę. Jeigu šiandien žmonės arba žmonių grupės galvoja taip, kaip galvoja, užsilaiko taip, kaip užsilaiko, trokšta to, ko trokšta, siekia to, ko siekia, tai todėl, kad jiems taip diktuoja tasai viską nulemiąs faktas: senosios santvarkos trunijimas ir smukimas.

Bet tai ne viskas. Kaip visi marksistai, taip Fosteris, puikiai žino ir kitą tiesą, atseit: kad paraleliškai auga ir vystosi kitos, naujos jėgos. Gamta nepripažįsta tuštumos. Gamta ne-

pripažįsta nutrūkimo tarpe seno ir naujo. Kapitalizmo trunijimą ir nykimą lydi naujos santvarkos augimas. "Greitėjantis tarptautinio kapitalizmo kritimas iš vienos pusės ir pasaulinio socializmo kilimas — iš kitos pusės," rašo Fosteris, "Yra viską nulemias vystymasis šiame laikotarpyje" (p. 7). Juk prieš visą šimtą metų Marksas ir Engelsas "Komunistų Manifeste" pasakė:

"... buržuazija ne vien yra nusikalusi ginklus, kurie gabena jai mirtį; jiniai taip pat pagimdė vyrus, kurie veiks tais ginklais — dabartinius darbininkus, proletarus."

Fosteris yra vienas iš tų vyrų, — vienas iš tų milijonų, šimtų milijonų visame pasaulyje. Jis gimė 1881 metais, industriniame miestelyje Taunton, Mass., kur, beje, buvo 1776 metų kovotojų pirmu kartu iškelta revoliucijos vėliava — raudona vėliava! Tai buvo laikai, kuomet, sako jis, "kapitalizmas, pasaulinių mastu, tikrai atrodė turįs prieš save ilgą ir klestėjančią ateitį. Todėl neįstabu, kad tie, kurie naudojosi organizuota dirbančiųjų plėšimo metoda, skaitė savo santvarką dangaus atsiųsta, amžina, tobulu sutvarkymu, pagal kurį žmonija privalo dirbti ir gyventi" (p. 7).

Bet taip pat buvo žmonių, kurie manė ir vaizdavosi kitaip. Čia pat Amerikoje jau darbavosi grupė marksistų, kurie atsisakė pripažinti kapitalizmui amžinumą. Jie veikė, jie organizavosi — pradžioje į Socialistų Darbininkų Partiją, paskui į Socialistų Partiją, o dar vėliau į Komunistų Partiją. Dar būdamas jaunas, vos 19 metų, Fosteris susižavėjo marksistų sąjudžiu ir įstojo į Socialistų Darbininkų Partiją. Tai buvo 1900 metais. Nuo čia ir prasidėjo jo sąmoningas politinis gyvenimas. Su šiuo žygiu jis tapo kovotoju. Dabar jis 68 metų amžiaus, vadas marksistinės partijos, autorius daugelio knygų, brošiūrų, straipsnių ir prakalbų. Šioje savo knygoje "Pasaulinio Kapitalizmo Prietema" jis patiekia Amerikos žmonėms, trumpoje, suglaustoje formoje, šio nepaprasto žmonijos gyvenime laikotarpio istoriją, — istoriją politinių, ekonominių, socialistinių ir ideologinių procesų, kurie, kaip koks išsiveržęs iš žemės vidurių vulkanas, palaiapsniui šluoja iš kelio tai, kas sena ir atgyventa, kad galėtų augti ir klestėti tai, kas jauna ir prakilnu.

Kapitalizmui, jis teigia, liko tik viena iš-

eitis: *mirtis ir kapai*. Tai, žinoma, nereiškia, jog su juo jau esame apsidirbę. Ne tik Amerikoje, bet daugybėje kitų šalių, netgi didesnėje dalyje pasaulio, kapitalizmas tebesilaiko tvirtai, atsisako trauktis iš kelio, spiaudo ugnimi ir kraujais, net atominė bomba grumoją. Bet tai tik laiko klausimas, kada jis turės išnykti, kada jis bus nugalėtas ir nušluotas nuo žemės paviršio. Tai yra įsitikinimas ne tik Fosterio, bet visų marksistų, šių dienų komunistų, ne tik Amerikoje, bet visame pasaulyje.

Pradžioje šio šimtmečio socializmas tebe gyvavo teorijoje ir marksistiniai apsišvietusių žmonių troškimuose. Daugelis mūsų atsimename laikotarpį prieš Pirmąjį Pasaulinį Karą. Daugelis mūsų, kaip ir autorius knygos "Pasaulinio Kapitalizmo Prietema," tik sapnavome apie mokslinį socializmą, kaipo dar labai tolimą, šviesią ateitį.

Tik 1917 metais "sapnas" virto tikrove. Tik tais metais "kaip perkūnas, socializmas trenkė savo pirmą pergalę prieš kapitalizmą. Tai buvo didžioji rusų socialistinė revoliucija" (p. 19). Pirmu sykiu teorija virto praktika. Pirmu sykiu tie "Komunistų Manifeste" minimi darbininkai laimėjo vieną šeštadalį pasaulio. Pirmu sykiu tie darbininkai tapo tikrais savininkais ir valdovais didžiulio krašto. Socializmas tapo faktų, tikrove.

Nuo 1917 metų prabėgo trisdešimt dvejų metų laikotarpis, — laikotarpis nepaprastų įvykių, kurių pats didžiausias ir skaudžiausias buvo Antras Pasaulinis Karas. Kas gali šiandien sakyti, kad per šiuos trisdešimt du metus kapitalizmas sustiprėjo? Niekas. Kiekvienas, kuris turi akis tam, kad matyti, gali matyti, mato, jog per šį laikotarpį, pasauliniu mastu, kapitalizmas labai susilpnėjo. Nėra nė reikalo čionai prie šio klausimo sustoti.

Taip pat nėra jokio reikalo įrodinėti, kad 1917 metais gimęs socializmas per šiuos trisdešimt du metus išaugo į tvirtą jaunuolį. Tai kiekvienas mato. Vėliausi socializmo laimėjimai didžiojoje Kinijoje yra geriausiu liūdininku tos jaunos socialinės santvarkos nenutraukiamo stiprėjimo. Neigi kapitalizmo desperatiškos pastangos nugalėti savo jauną oponentą pasiseks.

"Patyrimas pilnai įrodė," teigia Fosteris, kad pasaulinio kapitalizmo desperatiškos ata-

kos prieš augančią pasaulinę demokratiją ir socializmą negali pavykti. Socializmas yra neišvengiamas ir nenugalimas padarinys kapitalistinės santvarkos beviltiškam supuvime. Išsigandę kapitalistai gali pasaulį sublokšti į ekonominę suirutę ir sukurti fašizmo ir karo pavojų, bet negali sulaikyti žmonijos demokratinio progreso. Dabartinis negirdėtas propagandos tvanas prieš socializmą, sugalvotas ir suorganizuotas visoje istorijoje gabiausių melagių, niekad nesulaikys pasaulinės demokratijos ir socializmo išsiplėtojimo. Taipgi nepavyks socializmą badu numarinti kapitalistinių šalių bandymais socialistines šalis pasmaugti, nutraukiant su jomis prekybinius santykius. Tas pats ir su panaudojimu ginkluotos jėgos prieš socialistinius kraštus, arba prieš tuos, kurie žygiuoja linkui socializmo. Tokia politika tik gali, ilgainiui, atsisukti prieš pasaulinį kapitalizmą ir dar daugiau pabloginti jo ekonominę, politinę ir militarinę padėtį" (p. 29).

Tokiu giliu, tvirtu įsitikinimu kalba "Pasaulinio Kapitalizmo Prietemos" autorius. Jis nedaro jokių išimčių dėl Amerikos kapitalizmo. Tai kas, kad jis, mūsų kapitalizmas, šiaudien tebeatrodo labai tvirtu, tvirčiausiu visam pasaulyje. Tas pats vėžys, kuris kapitalizmą ėda Vokietijoje, Francijoje, Anglijoje, Italijoje, Indijoje, Kinijoje, Argentinoje arba Brazilijoje savo darbą atlieka ir Jungtinėse Valstijose. Tuo klausimu irgi Fosteris nepalieka jokios abejonės. Jis teigia kad ir čia organizuojasi, protingėja ir stiprėja tie patys kapitalizmo "duobkasiai," kurie taip gražiai ir pasekmingai apsidirbo su senąja išnaudojimo ir priespaudos santvarka ne tik 1917 metų socialistinės revoliucijos žemėje, bet Lenkijoje, Čechoslovakijoje, Vengrijoje, Bulgarijoje, ir pagaliau, Kinijoje! Visi mūsų šalies viešpačių sapnai užvaldyti visą pasaulį, atominės bombos pagalba nušluojant socializmą nuo žemės paviršio, negali pavykti ir nepavyks. Jis pasitiki Amerikos žmonėmis, kuriuos jis taip

puikiai pažįsta. Juk visą savo ilgą gyvenimą jis praleido su jais ir jų tarpe. Nebuvo tokios darbo žmonių kovos paskutiniaisiais penkiasdešimt metų, kurios jis būtų nestebėjęs, nesekęs bei joje nedalyvavęs. Ir stebėjo-sekė kaip marksistas. Dalyvavo jose kaip igudęs, pirmaeilis vadas. Kas kitas geriau galėtų tuos žmones suprasti ir pažinti, kaip Fosteris, iš jų kilęs, su jais gyvenęs, jiems dirbęs, juos organizavęs ir švietęs?

Kelias iki pilno laimėjimo čia dar ilgas ir vingiuotas, pilnas aukštų ir pavojingų užtvary. Tai puikiai supranta knygos autorius. Jis gerai žino mūsų kapitalizmo kanibalistinius polinkius. Jis gerai pažįsta mūsų valdančiąją klasę ir jos galybės šaltinius. Jis puikiai supranta mūsų darbininkų klasės silpnybę. Bet jis taipgi žino, kad tai negali sulaikyti ir nesulaikys progreso — to, kas būtina, kas neišvengiama, kas turi ateiti. Ši didelė, graži, turtinga šalis negali pasilikti ir nepasiliks amžino kapitalizmo sala socializmo jūroje.

Labanakt

Naktis atkeliavo ir gaubia mūs žemę,
Ir lauktąjį, ramų mums poilsį lemia,—
Labanakt!

Iš kažin kur skridęs, iš kažin kur ėjęs,
Sparnus jau paliovė plasnoti ir vėjas,—
Labanakt!

Ir beržas ir klevas ramus pasidarė,
Tarytum jiems žodį "ilsėkit" kas tarė,—
Labanakt!

Naktinė rintis gaubia seną ir jauną,
Svajonių žiedai į sapnus susikrauna,—
Labanakt!

Stasys Jasilionis.

Olympia Park.

PUSLAPIS IŠ MŪSŲ KULTŪROS ISTORIJOS

(Iš referato, skaityto 1949 metais Brooklyne, Montelloje ir Worcesteryje)

ROJUS MIZARA

1. Šiomet sukanka 70 metų, kai *Amerikoje* pasirodė pirmas lietuviškas laikraštis.

2. Šiomet sukanka 60 metų, kai pirmą kartą lietuvių tautos istorijoje buvo suvaizduotas lietuvių kalboje sceninis veikalas.

3. Šiomet sukanka 50 metų, kai *Lietuvoje* viešai buvo suruoštas spektaklis,—pastatytas lietuvių kalboje sceninis veikalas.

Pirmiau, negu žiūrėsime, kaip ir kur atsirado pirmas lietuviškas laikraštis, bei kaip ir kur buvo suvaizduotas pirmas lietuvių kalboje sceninis veikalas, žvilgtelėkime į tas bendrasias sąlygas, apystovas, kuriose teko anų laikų mūsų pirmtakūnams dirbti.

Lietuvos žmonės didesniais būriais pradėjo Amerikon emigruoti prieš 80 metų — 1868-1869 metais.

Tam buvo rimtų priežasčių.

Lietuvoje baudžiava jau buvo panaikinta ir valstiečiai tapo laisvi. Civilinis Karas Amerikoje buvo baigtas, — pasekmingai baigtas, — ir šalis ėmėsi atstatymo darbo. Šūkiei, dėlei kurių prasidėjo Civilinis Karas, buvo nuskambėję po visą pasaulį ir jie masinio žmonių vykti Amerikon. Gi Lietuvoje 1867 ir 1868 metais užėjo badas, vertęs žmones ieškoti duonos kąsnio. Ir jie vyko jo ieškoti Amerikon.

Niekas tikrai negali pasakyti, kiek tuo metu lietuvių Amerikon atvyko, nes tik su 1899 metais Amerikos vyriausybė pradėjo įvažiuojančius lietuvius rašyti lietuviškai ir vesti jų statistiką. Iki tų metų, — vadinasi, per 30 metų, — atvykusieji Amerikon lietuviai buvo surašyti lenkais, rusais ar vokiečiais, — parėjo nuo to, kuriai iš tų tautybių atvykėlis save prisiskaitė.

Kad daug tuomet į Ameriką lietuvių vyko, galima spręsti ir sulyg tuo, kaip į tai žiūrėjo Lietuvos visuomenininkai.

Štai Dr. Vincas Kudirka, didelis emigracijos priešas, 1890 metais parašė "Ūkininke" ilgą straipsnį, tiesiog aliarmojuojantį, barda-

mas tuos, kurie bėga iš Lietuvos. V. Kudirka rašė:

"Kas-žin, ar Lietuvoje yra nors vienas kaimas, iš kur nebūtų kas išbėgęs į Ameriką. Bėgti į Ameriką tai taip paprastas daiktas, kaip vasarą lietis, arba žiemą sniegas..."

Kudirka nesurado žodžio pateisinti tiems, kurie bėga "iš liuso noro." Jis skelbė, jog į Ameriką bėga tik "išdykėliai, ar kvailiai, ar tinginiai." Jis davė daug pavyzdžių, kodėl žmonės neturėtų iš Lietuvos Amerikon vykti. Apie pačią Ameriką Kudirka rašė, žinoma, labai nepalankiai. Jo žodžiais:

"Kitąsyk Amerikoje buvo labai mažai žmonių, tai gi daug reikėjo visokių darbininkų, nes dideli plotai žemės gulėjo dykais, o nebuvo kam apdirbti, — daug šaltinių turtų stovėjo nejudintais, o nebuvo kaip iš jų naudotis..."

"Dabar visai kitaip. Žmonių Amerikoje yra perpilnai, tai gi ateiviams iš kitų kraštų jau tenai ankšta..." (Vincas Kudirkos Raštai, Tomas III, TMD leidimas).

Tai, ką Kudirka rašė, buvo ne tiesa. Veikiausiai ir jis pats tai jautė ir žinojo. Be jo noras sulaikyti "bėgančiuosius" vertė jį taip rašyti. Taip sakant: tikslas pateisino priemones!

Spėjama, jog per pirmuosius 30 metų lietuvių imigracijos Amerikon šion šalin atvyko tarp 50-60 tūkstančių lietuvių.

Valdiški (amerikiniai) duomenys sako, jog, pradėdant su 1899 ir baigiant 1914 metais, Amerikon lietuvių įvažiavo iš viso 252,594. Iš to skaičiaus buvo 170,699 vyrai ir 81,895 moterys.

112,717 buvo visiškai analfabetai, nemokėjo nei skaityti nei rašyti! Jeigu toks didelis nušimtis beraščių buvo vėlesnėje Lietuvos emigracijoje, tai ankstyvesnėje jis turėjo būti dar didesnis.

Kas gi čion vyko?

Vyko daugiausiai kaimiečiai — valstiečių sūnūs ir dukros. Jų gera dalis buvo beraščiai; dauguma jų buvo beamačiai, — nuo arklų, nuo spragilų, nuo verpsčių ir ratelių atitrūkę žmonės.

Jie nemokėjo anglų kalbos.

Atvykę pirmieji imigrantai nerado čia nei brolių, nei sesučių, nei tetų, nei dėdžių, neigi draugų, teikusių jiems pagalbos bei patarimų.

Nerado jie čia nei savo kalboje spaudos, nei lietuvių organizacijų, kur galėtų susirasti pastogėlę, pašiūrėlę.

Bet jie rado samdytojus, ieškančius pigaus darbo; jie rado daug žulikų - apgaudinėtojų, tykojančių pasigauti imigrantus ir juos apskusti ligi kaulo.

Fiziniai lietuviai buvo gan tvirti, todėl, per vargus ir skurdą, jie griebėsi už sunkių fizinių darbų: prie geležinkelių tiesimo, prie anglies kasimo, geležies foundrėse ir farmose.

New Yorko miestas buvo vartai, pro kuriuos tūkstančiai lietuvių įėjo šion šalin. Tūkstančiai jų pasiekė anglies kasyklas, kiti, palapsniui, vyko toliau į vakarus, į plieno pramonės centrus. Nemažai, aišku, jų pasiliko čia pat — ypatingai rūbsiuviai bei kitoki amatninkai.

Daug lietuvių anais laikais buvo sulenkėjusių ir šie tuojau stoji į lenkiškas organizacijas, pasivadindami lenkais. Kitur jie išvien su lenkais kūrė susišelpimo draugijas ir parapijas.

1871 metais Shamokin, Pa., lietuviai su lenkais suorganizavo *šv. Vaitiekaus susišelpimo draugiją*.

1872 m. Shenandoah'ryj buvo įkurta *šv. Kazimiero lenkų-lietuvių draugija* su lenkiška konstitucija, nors iš tikrųjų joje lietuviai buvo daugumoje.

1875 metais New Yorko mieste įsikūrė bene pati pirmoji *lietuvių* susišelpimo draugija *šv. Kazimiero* vardu. Šiandien jos jau nebėra.

Daugelyj vietų, prikurstyti dvasiškijos, lietuviai, išvien su lenkais, kūrė parapijas ir statė bažnyčias, steigė bendras kapines.

Praėjus kokiam desėtkui metų, prasiplėtus tarp lietuvių tautiniam sąmoju, lietuviai pradėjo nuo lenkų skirtis, taip sakant, divorsuotis. Bet dažnai atsiskirti yra sunkiau nei susivienyti. Taip buvo ir čia. Lenkai šovinistai

siuto, dūko. Kaip tai gali litwinai nuo jų skirtis! Argi Jogaila su Jadvyga nesurišo lietuvių-lenkų amžiniais ryšiais!

Neapsieita be teismų. Byloms dėl turto, dėl organizacijų vardo ir išdų išleista nemažai skatiko. Kai kur dar baisesnių dalykų įvyko.

Antai Plymouth (Pa.) lenkai su lietuviais turėjo, be kitko, bendras kapines. Kai lietuviai pradėjo nuo lenkų skirtis, pastarieji taip įdūko, žinoma, ne visi lenkai, o jų vadai, kad priėjo prie tokio chuliganizmo: 1890 metais būrys įtūžusių, aptamsytų lenkų, vadovaujama tūlo Martino Vilčevskio, nuvyko į bendras lietuvių-lenkų kapines, iškasė iš kapų Jono Kudirkos dukrelių, Elzbietos ir Magdės, karstelius, kuolais juos sudaužė ir išmetė už tvoros!...

Nereikia, tačiau, manyti, kad tik lenkaiėjo į kraštutinybes, — ne vienoje vietoje, be abejojimo, buvo ir lietuvių, mėčiusių į lenkus akmenimis, neįsuktai į šilką!

Turėdami šį, kad ir nedidelį, paveikslą prieš savo akis, pažiūrėkime, kaip gimė ir gyvavo pirmasis Amerikoje lietuviškas laikraštis.

PIRMASIS LIETUVIŠKAS LAIKRAŠTIS

Pirmuoju Jungtinėse Valstijose lietuvišku laikraščiu buvo "*Gazietą Lietuvišką*," pradėjusi eiti 1879 metų rugpiūčio mėn. 16 dieną New Yorko mieste. Laikraštį leido ir redagavo *Mykolas Tvarauskas*, miręs Brooklyne kada tai pirmajame 20-tojo amžiaus bertainyje.

"*Gazietą Lietuvišką*," atsiminkime, nebuvo pats pirmutinis lietuviškas laikraštis pasaulyje. Rytų Prūsijoje, kuri kadaise priklausė Vokietijai, pradžioje 19-tojo amžiaus, buvo leidžiamas lietuvių kalba religinis laikraštukas: "*Nusidavimai apie evangelijos praplatinimą*"

Gi 1849 metais Karaliaučiuje pasirodė Kuršaičio redaguojamas "*Keleivis*." Bet šis buvo labai pro-vokiškas; kaizerio valdžia jam duodavo piniginę subsidiją.

1878 metais Klaipėdoje išeidinėjo "*Lietuviška Ceitunga*" — taipgi vokiečių valdžios remiamas laikraštis tam, kad jis padėtų Mažosios Lietuvos lietuvius vokieinti.

Rimčiausias, daugiausiai įtakos turėjęs lietuviuose, Prūsiose leistas laikraštis buvo "*Auš-*

ra," 1883 metais įkurtas Jono Basanavičiaus, Martyno Jankaus ir kitų; "Aušra," tačiau, mirė 1886 metais.

Bet grįšime prie "Gazietos Lietuviškos."

Tvarauskas buvo įdomus žmogus. Vieni jį peikė, kiti gyrė. Tas pats Jonas šliupas, kuris Tvarauską gerai pažino, savu laiku "Aušroje" jį gyrė, o vėliau aštriai smerkė. Man Tvarauskas įdomus tuo, kad jis labai brangino spausdintą žodį, ir visa, ką tik uždirbo, jam atidavė. Tvarauskas gimė Suvalkijoje, sakoma, Karklupių valsčiuje, nedideliame dvarelyje. 1863 metais jis dalyvavo lenkų išstojime prieš caro valdžią, o vėliau mokytojavo, slapstydamasis.

Į Ameriką jis atvyko 1873 metais ir apsigyveno Shamokin, Pa. Tuomet ten nemažai buvo lietuvių, dirbusių tūlame geležies fabrike. Bet, kai fabrikas sustojo veikęs, tai ir daug lietuvių iš Shamokino išvyko į kitus miestus.

Tvarauskas buvo žymiai sulenkėjęs; jis save tiesiog vadino lenku. Jo paties žodžiais:

"Esu čystai lenkas, bet tarp lietuvininkų užaugęs, 12 mete amžiaus savo išmokau tą kalbą, o pamylėjęs jus, procevoju dėl jūs ir procevoli nenustosiu." ("Laisvoji Mintis" 1910 m. sausio 28 d.).

Shamokine Tvarauskas 1874 metais įsisteigė spaustuvėlę ir ten manė pradėti spausdinti lietuvišką laikraštį, tačiau, negavęs iš visuomenės teigiamos paramos, sumanymą likvidavo. Tuomet tais pačiais metais jis pradėjo spausdinti lietuviškai-anglišką žodyną, bet ir šis mojimasis nesivystė gyvenimui, kaip Tvarauskas norėjo: kilęs spaustuvėlėje gaisras sukliudė visą darbą ir pats sumanytojas, apsisvarstęs, atvyko New Yorkan.

Čia per tūlą laiką Tvarauskas dirbo skardiname fabrike Maspeth, vis taupydamas centus, kuriais galėtų įsisteigti spaustuvėlę. Pagaliau, jo troškimas įsikūnijo ir jis patapo publicistu.

Menka buvo "Gazietą Lietuvišką": mažyčio, plakatinio formato, keturių puslapių, prastai techniniai apdirbta, o dar menkiausiai redaguota. Vienu iš gausiausių "Gazietos" bendradarbių buvo pranciškonų broliukas *Augustinas Zaica*; laikraštis buvo, taigi, klerikališkas ir pernelyg pro-lenkiškas, advokatavęs lenkų lietuvių sąjungą, bendrą darbą. Ekonominiai

imigrantų lietuvių reikalai laikraščiu mažai terūpėjo; pats redaktorius, nesupratęs anų laikų amerikinio darbininkų judėjimo, negalėjo, jei ir būtų troškęs, jo aiškinti, su juo supažindinti naujai atvykstančius lietuvius.

Susimaišę su lenkais, lietuviai imigrantai, neįgudę skaityti, negi paisė, kad Tvarauskas leidžia laikraštį; kaip nurodžiau, labai daug imigrantų visiškai nemokėjo skaityti.

Leidėjo gyvenimas buvo didžiai vargingas. Dr. Jonas šliupas nurodo, jog Tvarauskas tuo metu

"turėjo vieną kambarį, kuriame tilpo jo spaustuvė: maždaug vienas šimtas svarų raidžių ir kojomis minamas presas. Kampe uždangos buvo jo lova su pataline, užvilktais ir drobulėmis, kažkada mazgotomis..."

Visa tai man primena prieš 20 metų matytas spaustuvėles Pietų Amerikoje, kur buvo pradėta leisti lietuviška spauda.

Išleidęs 12-ką "Gazietos" numerių, Tvarauskas, matydamas, jog artinasi galas pabaigos, 13-tame duoda tokį "lietuvininkams" pamokslą:

"Nesitikėjau, kad lietuvininkai taip yra atšalę ant skaitymo, nepameta savo senoviško aklumo, kokiame jų proseniai gyvena... Per mokslą pasikėlė visos tautos ir numetė jungą nuo savų sprandų. Mūsų gi lietuviai netik neskaito laikraštį, bet jį išjuokia ir draudžia kitus, kad jį neskaitytų... Norėjau prieš svieta parodyti, jog yra lietuviška tauta, bet lietuviai atšalę miega. Kiti (vadinasi, kita-taučiai — R. M.) traukiasi į draugystes, eina turtingyn ir akilyn, o mūsų lietuviai bėga viens nuo kito, eina į karčiamą ar kortas muša, o knygą skaityti jiems nėra laiko..."

Iš viso "Gazietos" išėjo 16-ka numerių. Užsitarant, ji turėjo 132 prenumeratorius.

Uždaręs laikraštį, Tvarauskas sudėjęs rankas nesėdėjo, bet griebėsi už knygų leidimo. Jis leido knygas, aišku, su gyvenimu nieko bendra neturinčias, leido "bizniškas" knygas ir kišo jas skaitytojui.

1880 metais jis išleido "*Praractvos Michaldos Karalienės iš Sabos*," o 1883 metais: "*Istorija Ali Babos ir Keturiasdešimčio Razbaininkų*," taipgi "*Morfeušas arba Išguldymas*

Sapny." Pastaroji, aišku, buvo *sapnininkas!*

1884 metais Amerikon atvyko Jonas Šliupas. Jis buvo jaunas, fiziškai tvirtas, gajus, pilnas energijos, be to — universiteto studentas ir buvęs Prūsiose leidžiamos "Aušros" redaktorius, taigi prasilavinęs vyras. Lietuvoje ir Rusijoje jis įgijo daug pažinčių su anų laikų pačiais žymiausiai lietuvių veikėjais.

Šliupui amerikinis gyvenimas atrodė šurkštus. Pirmiausiai jam teko dirbti farmose prie laukų darbų ir karvės melžti. Visa tai jaunam inteligentui atrodė nepakenčiama ir jis ieškojosi lengvesnio užsiėmimo.

Grižęs iš farmų New Yorke miestą, turėdamas kelias dešimtis dolerių kišenėje, šliupas susipažino su Tvarausku ir abu susitarė pradėti leisti naują laikraštį. O kad naujam laikraščiui būtų užtikrinta geresnė ateitis, jiedu nutarė kviesti talkon kai kuriuos lenkus. Naujam laikraščiui vardas buvo duotas "*Unija*." Buvo sudaryta speciali sutartis, priimta lietuviams ir lenkams.

Tačiau, kai viskas buvo paruošta, lenkai nuo šito biznio atsisakė. Tuomet Tvarauskas su šliupu du vienu pradėjo "*Uniją*" leisti.

"*Unija*" pasirodė 1884 metų spalio mėn. 25 d. New Yorke, o mirė 1885 metų balandžio 25 dieną. Kaip matome, laikraštukas teisėjo tik per pusę metų. Tai irgi buvo panašus "*Gazietai*" laikraštis — plakatinio formato, keturių puslapių. Tik šis jau savo turiniu atrodė tobulesnis, daugiau lietuviškesnis. Kai jis užsidarė, laikraštukas, sakoma, turėjo arti trijų šimtų prenumeratorių.

Šliupas buvo padarytas "*Unijos*" redaktorium ir zeceriu. Raidės buvo renkamos rankomis, o presas, laikraštį spausdinęs, sukamas kojomis. Dėl to, vėliau, šliupas dejavo:

"Kada kiti žmonės, išdirbę 10 valandų, gauna pasilsėti, tai čia, dirbęs 14 ar 16 valandų prie raidžių ir mašinos, dar turi mąstyti, kokių naujienų patiekus skaitytojams... Be to, ir mūsų valgis buvo prastas, o guolis — tikrai kiaulių migis..."

Bet tai ne vyriausia buvo kliūtis, neleidusi šitiems vyrams bendradarbiauti. Tvarauskas buvo klerikalas ir pro-lenkas, atžagareivis, vargiai mokąs teisingai lietuvišką sakinį suregzti; šliupas — lietuvis patrijotas, bedievis,

net socialistinių polinkių žmogus, prasilavinęs. Visa tai nesiderino ir neleido bendrai dirbti.

Tūli "*Unijos*" skaitytojai pradėjo aliarmuoti dėl šliupo rašybos. Ji, girdi, esanti per daug "aukšta," "moksliška," "žemaitiška," jiems nesuprantama ir tiek! Ot, Tvarauskas kai parašo — kiekvienas gali lengvai suprasti!... Tiesiog pirštais žodžius apčiuopti!

Sužinojęs tai, Tvarauskas reikalavo, kad šliupas nusileistų į tą lygį, kurio reikalauja skaitytojai, kuriame stovi jis pats. Tvarauskas ragino šliupą mokytis lietuvių rašybos iš jo. Šliupas atsisakė tai daryti, nurodydamas, jog ne jis turįs mokytis iš mažiausiai nusiimančių kalbos dalykuose skaitytojų, bet skaitytojai — iš jo; jog laikraštis leidžiamas tam, kad jis keltų skaitytojo žinią, kad jis praplėstų jo akiregį, kad jis keltų skaitytojo kultūrinį lygį.

Tuomet Tvarauskas pradėjo šliupo rankraščius perrašyti, "redaguoti," įkergti į juos savo "mokslo," savo žodžių, kurie su lietuvių rašyba neturėjo nieko bendra.

Aišku, visa tai privedė prie to, kad Tvarauskas šliupą atstatė iš vietos, — paleido jį be cento, taip sakant, nuogą nuogutėlį. Šliupas tik tuo tenkinosi, kad, dirbdamas prie "*Unijos*," pramoko spaustuvininko profesijos, kuri jam tarnavo naujo laikraščio įkūrimo.

Tarp šliupo ir Tvarausko po to jau nebuvo jokio "prieteliškumo" ir šliupas vėliau jį per "*Laisvąją Mintį*" ir kitur smarkiai puolė.

1885 metų liepos 2 dieną New Yorke šliupas pradėjo leisti savo laikraštį, pavadintą "*Lietuviškuoju Balsu*." Šis jau buvo daug tobulesnis už "*Gazietą*" ir "*Uniją*." "*Balsas*" tuomet buvo beveik socialistinis ir laisvamaniškas. Tačiau ir šis laikraštis pasisekimo visuomenėje neturėjo. Bene vyriausia nepasisekimo priežastis buvo ta, kad pats šliupas nebuvo geras organizatorius, galįs, sugebįs aplink save sutraukti visuomenę. Jis buvo neblogas kalbėtojas, mėgęs daug rašyti, nors ne visai tobulai jis galėjo rašyti, bet suorganizuoti žmones ir juos palaikyti jam nevyko. "*L. Balsas*," taigi, skurdo, o tai reiškia, kad skurdo ir šliupas. Buvo grupelė gerų draugų, dėjusių pastangų laikraščiui palaikyti; pati šliupienė, *Aglė*, dirbdama dirbtuvėje, savo algą kišo laikraščio išleidimui, bet tik to neuž-

teko. "L. Balsas," išgabentas į Šenandorį, mirė 1889 metais.

Šliupo laikraščiu, be abejojimo, kliudė 1886 metų vasario mėn. 10 dieną Plymouth'e pradėjusi eiti "Vienybė Lietuvininkų," kurią įkūrė Pajaujis ir Paukštis. Pajaujis buvo biznierių, tad turėjo ištekliaus didesnei, moderniškesnei spaustuvei įsteigti ir didesnę ir įdomesnę laikraštį išleisti.

Per tūlą laiką tarp Šliupo ir "Vienybės Lietuvininkų" virė tokia žiauri (žodžių) kova, kokios gal būt mūsų laikraštijos istorijoje nėra buvę.

Šiomet, beje, sukanka lygiai 65-ri metai, kai į Jungtines Valstijas atvyko Jonas Šliupas. Jis buvo pirmas žymus lietuvis intelektualas, visuomenininkas, patekęs Amerikon. Jis, be abejojimo, čia suvaidino didelę rolę žmonių švietime, jų kultūrinio lygio kėlime. Šliupas buvo progresyvus žmogus, tiesiog socialistuojantis.

Jis kadaise rašė, kad *lietuviai privalo kurti savo tautinę kultūrą darbingumo, teisingo darbo vaisių padalinimo ir apšvietos pagrindu.*

Prieš 50 metų Šliupas rašė, jog tik *darbinikiška Lietuva, pagrįsta mokslu, tegali suteikti laimę lietuvių tautai.* Ponai ir kunigai, "supelėjusieji gaivalai," jo žodžiais, "gali rasti savo išganymą tikrai išnykime." ("Lietuviškiai Raštai ir Raštininkai," 1899 m.).

Vadinasi, Šliupas pranašavo Lietuvą tokią, kokia ji šiandien yra.

Bet Šliupui stokavo takto ir organizacinio talento, gabumų, dėl to jis neatliko to, ką galėjo atlikti. Jo veikla buvo pilna kontradikcijų, priešginiavimų. Ir taip tęsėsi per visą jo gyvenimą.

Atvyko jis į Ameriką laisvamanis, tačiau Brooklyne padėjo kurti lietuvių parapiją! Skelbęs laisvamanybę, Šliupas, po kiek laiko, susibaręs su kunigais, nuėjo atlikti išpažinties. Iš karto buvęs pusiau socialistas, vėliau, kai socialistai pradėjo organizuotis, jis išstojo prieš juos!

Nuvykęs Lietuvon, ten apsigyvenęs, įkūrė laisvamanių organizaciją, tačiau, antru kartu tuokdamasis, Šliupas ėjo bažnyčion šliubavotis. Su laisvamanių organizacijos vadais jis susipešė — ėjo į teismus bylinėtis.

Šliupas nepakentė smetoninio režimo Lie-

tuvoje. Kovodamas fašizmą jis rodė pirštu į rytus, į T. Sąjungą, sakydamas, žiūrėkit, koks ten progresas vyksta! Bet kai Lietuvoje įsikūrė tarybinė santvarka, d-ras Šliupas ir ja nebuvo patenkintas.

Karo metu Šliupas pabėgo į Berlyną ir ten mirė.

Jei Šliupas būtų turėjęs daugiau takto, be abejojimo, jis būtų Amerikoje palikęs kur kas žymesnius pėdsakus nei paliko.

1888 metais Bačkauskas, pavarytas iš "V. Lietuvininkų" redaktoriaus vietos, Mahanojuje įkūrė "Saulę," kuri ir šiandien "šviečia" ne vienam dar senove alsuojančiam "senoviškam" lietuviui.

1892 metais Chicagoje buvo pradėta leisti "Lietuva," mirusi tuojau po pirmojo pasaulinio karo.

Apie tą patį laiką ėjo žurnalas "Apšvieta," taipgi Šliupo redaguojama, vėliau "Naujoji Gadyne," bet ne ilgas buvo ir šitų gyvenimas.

Šitiek galima pasakyti apie pirmąją Amerikos lietuvių spaudą. Ji gimė labai sunkiose, nepalankiose sąlygose; ji pati buvo labai menkutė — "pagal Jurgį ir Kepurė!" — o tačiau ji vistiek suvaidino teigiamąjį vaidmenį!

Laikraščiai gimė ir mirė. Mirusiųjų vietas užėmė truputėlį tobulesni, geresni laikraščiai, tačiau ėmė nemažai laiko, kol mūsų spauda susirado atitinkamas politines linijas bei kryptis.

Ryškesnis srovinis, politinis Amerikos lietuviuose pasidalinimas pradėjo reikštis tik 1905 metais, kai įsikūrė Lietuvių Socialistų Sąjunga, leidusi "Kovą," kai Antanas ir Ieva Žvingilai South Bostone pradėjo leisti "Keleivį." Tam daug pasitarnavo 1905 metų Rusų revoliucija, o taipgi įsikūrimas ir augimas Amerikos Socialistų Partijos.

Tuo laiku pakilo Amerikos lietuvių laikraščių politinis ir kultūrinis lygis, tuo metu vis didėjanti lietuvių imigracija susidomėjo labiau spauda. Tuo metu, beje, pagyvėjo visas Amerikos lietuvių gyvenimas tiek organizaciniu, tiek kultūriniu atžvilgiu.

Apie Amerikos lietuvių spaudą, — jos atsiradimą ir tobulėjimą — galima būtų pateikti ilga paskaita. Čia, žinoma, ne vieta ties tuo klausimu ilgiau sustoti, nes ne tam šis mitingas yra sušauktas.

Po 70 metų J. V. išeina 4 lietuviški dien-

raščiai — du iš jų progresyviai, pažangūs: "Laisvė" ir "Vilnis," 8 savaitraščiai, vienas du syk-savaitinis, vienas du syk-mėnesinis. Iš-eina keli žurnalai. Šiomet sukanka 30 metų, kai "Laisvė" išeidinėja dienraščiu, o 1950 m. sukaks 30 metų, kai pradėjo išeidinėti Chicago "Vilnis."

MŪSŲ TEATRO PRADŽIA

Tai buvo prieš 40 metų!

Aš buvau dar mažas berniukas, vilkėjau raudonus kailinukus, šventadieninius, nes tai buvo sekmadienis, ir nuėjau su draugu į Nemunaičio bažnytkiemį, esantį nuo mūsų kaimo 7-nių verstų atstume.

Buvo žiema. Daug sniego.

Sužinojau, kad po pamaldų bažnyčioje, vakare, įvyks kas tai naujo: tūloje krautuvėje bus suvaidintas teatras!

"Tėvas bars-nebars," galvojau, "bet pasiliksiu ir pamatysiu..."

Buvo suvaidinta neilga vienaaktė komedijėlė, kurios pavadinimo dabar neatmenu. Turinys jos buvo didaktinis — akstinąs vaikus šviestis, mokyti.

Mane labiausiai stebino tas reiškinys, kad man pažįstami žmonės veikaliuką vaidino ir jie kalbėjo jau ne dzūkiškai, kaip visi mes kalbėjome, bet taip, kaip rašoma laikraščiuose ir knygoje! "Nejaugi," maniau, "kada nors ir gyvenime visi mes taip kalbėsime!..."

Po vaidinimo buvo parodyta filmas "Kristaus gyvenimas" — rodė koks tai filmininkas "amerikonas," kurio pavardės dabar neatsimenu.

Prieš 40 metų, vadinasi, tamsiojoj, varginjoj Dzūkijoje man teko matyti "teatras" ir pirmas mano gyvenime filmas! Ar gi tai nereikia skaityti lietuvių gyvenime dideliu dalyku?

Spektaklis mane gerai nuteikė ir užkrėtė noru kada nors būti "aktorium." Bet Dzūkijoje apie tai tegalima buvo tik svajoti.

Skaitydamas vilniškę lietuvišką spaudą, didžiai domėjausi ten ruošiamais spektakliais, bet nuvykti jų pamatyti taip ir neteko: "kišenė neleido."

Dėl to, po kelerių metų, atvykęs į Ameriką, dėjau pastangų įsijungti į teatrinę veiklą.

Pavyko!

Šį savo asmeninį išgyvenimą čia priminiu

tam, kad sužadinus kiekviename iš jūsų norą pagalvoti, kada jums teko matyti pirmas lietuvių scenoje vaidinimas - spektaklis, kaip jautėtės, pamatę jį, kokį įspūdį jumyse jis padarė? Tai įdomu! Tai padės rimčiau įvertinti visą mūsų sceninį darbą ir patį sceninį meną.

Šiomet sukanka lygiai 60 metų, kai Amerikoje buvo suvaidintas pirmas lietuvių scenoje lietuviškas veikalas.

60 metų — labai trumpas žmonijos gyvenime laikotarpis. Trumpas laikotarpis, palyginus jį su kitų tautų sceninio meno suklestėjimo pradžia!

Prieš virš du tūkstančių metų Graikijoje buvo vaidintos tragedijos, dramos ir komedijos, sukurtos tokių genijų, kaip Achilas, Sofoklis, Euripidas ir Aristofanas. Tuo atžvilgiu mes esame tik kūdikiai prieš graikus. Tik liputai, palyginti su laputais! O tačiau mes didžiuojamės ir šia sukaktimi. Nes mes žinome, jog, matuojant istorinės visuotinės žmonijos kultūros mastu, šiuo požiūriu lietuvių tauta atsikėlė labai vėlai, bet tam buvo istorinės, geografinės ir ekonominės priežastys, sukliudžiusios mums anksčiau atsikelti ir imtis darbo.

Pirmasis, viešas Amerikos lietuvių gyvenime draminis spektaklis įvyko nedideliame Plymoutho mieste, netoli Wilkes-Barre, Pa., 1889 metų gruodžio 31 dieną. Ten buvo suvaidinta komedijėlė "*Be sumnenės, arba kaip ant svieto einasi.*" Veikalėlis lietuvių nedalia, keliaujant ir atkeliavus Amerikon. Komediją parašė tuometinis "Vienybės Lietuvininkų" redaktorius Turskis.

Praėjus 20-čiai metų, — tikriau 1909 metais, — toji pati komedijėlė buvo suvaidinta Brooklyne, minint 20-ties metų jubiliejų.

Abejoju, ar šiandien kur nors yra užsilikęs šitos komedijėlės tekstas. Šitų žodžių autoriui niekur neteko jo matyt. Bet yra dar gyvų žmonių, kurie 1909 metais komediją matė Brooklyno lietuvių scenoje, — yra dar ir tokių, kurie joje vaidino.

Ketveriais metais prieš tai, 1885 metais, Jonas Šliupas buvo išvertęs lietuvių kalbon Gutzkovo tragediją "*Patkulis.*" Veikalas buvo manyta statyti scenoje, deja, "vertimas" buvo toks sunkus, kad aktoriai mėgėjai nepajė-

gė išmokti rolių! Taip pasimojimas ir nuėjo niekais.

1909 metais, vadinasi, po 20 metų nuo suvaidinimo Turskio komedijos, "Vienybėje Lietuvosninkų" (rugs. mėn. 15 d.) *K. J. Baronas* iš Philadelphijos išstojo su straipsniu, akstinančiu Amerikos lietuvius paminėti tą jubiliejų.

Pažymėjęs, jog tais metais civilizotas pasaulis "apvaikščioja jubiliejus garsaus Mokslininko Charles Darwin'o, rašytojų Edgar Allen Poe's ir Tennison'o, kompozitoriaus Chopn'o, seniai buvusio Jungt. Valstijų prezidento ir negrų išliuosuotojo Abraomo Lincoln'o" ir kitų, Baronas prideda:

"Bet ir mes, lietuviai, šiomet švenčiame jubiliejus, *savo jubiliejus*. Taip, Amerikos lietuviai šiomet apvaikščioja 40 metų sukaktuvių nuo pradžios lietuvių emigracijos Amerikon. Europos lietuviai apvaikščioja 10 metinį jubiliejų nuo pirmojo lietuvių teatro Lietuvoje, sulošto Palangoje.

"Bet apie vieną jubiliejų mes užmiršome, nes jis mums nerūpėjo ir jo istorija mums nežinoma, — tai jubiliejų pirmojo lietuvių teatro Amerikoje, o gal ir visame pasaulyje.

"Mes apie jį vieni mažai žinome, kiti užmiršome. Ir tik suskatus Lietuvoje rengti teatro jubiliejų, atsirado ir pas mus noras suieškoti savo jubiliejus. Čia nors trumpai paduosiu pabrėžtą istoriją lietuviškojo teatro Amerikoje..."

Istorija, kaip girdėjote, labai trumpa: Baronas nepaduoda nei veikalo turinio, neigi aktorijų, kurie jį Plymouththe vaidino.

Toliau straipsnio rašytojas primena:

"Prie pirmųjų teatrų Amerikoje reikia prisikaityti dramatišką vaizdelį '*Jurgis Sumaskolintas*,' siužetas kuriam imtas iš rusiniško 'Jurij zniemčėnij.' Jį apdirbo, pritaikindamas kelias lietuviškas daineles, Pijus Paseckas. Atloštas tapo laike SLA seimo Scrantone, Pa., 25 d. rugsėjo 1894 metais. Tais pačiais metais pabaigoje lapkričio tas pats teatras tapo pantrintas pietinėje dalyje Scrantono, 'Germania Hall.' Abudu šie lošimai nusisekė gerai. P. Paseckas nėra mokytesnis už kitus, todėl jį apdirbo, kaip galėjo. Bet visgi P. Paseckas yra dalyvavęs lenkiškuose teatruose New Yorke, kaipo aktorius, o taipgi prigulėjo prie dainininkų draugijų: 'Halka,' 'Harmonija,' ir

t.t. Be Pasecko, kuris režisieriauo 'Jurgį Sumaskolintąjį,' dalyvavo lošime Juozas Miliuskas, Oranta, Jonas Bernotas, Račiūnas, Mačiulis, Valentinavičienė (dabar farmeriauja), Bakūniūtė, Adoniūtė ir kt."

Įsidėmėtina, kaip Paseckas veikalą "slietuvino": Originale autorius rašė apie "Jurgį Suvokietintąjį," gi "lietuvintojas" padarė "Jurgį Surusintąjį"!...

Baronas toliau nurodo, kad 1895 metais Šenadorij ir Plymouththe buvo statytas Strupinkio parašytas dalykas "*Kražiečiai arba Kražių Skerdynė*." Režisieriauo Jonas Žemaitis.

Kaip matome, teatrinio lietuvių meno pūpuras užsimezgė pirmiausiai kietosios anglies srityje!

Bet į kitas lietuvių bendruomenes ar kolonijas teatrinis menas greit ir plačiai nesiplėtė, nesišakojo. Retai kur čia ir ten buvo suvaidintas koks veikalas. Nebuvo, žinoma, ir sceninių veikalų.

Tik praėjus 20-čiai metų pagyvėjo teatrinė veikla. Tuomet čia buvo jau atvykęs Mikas Petrauskas, — apsigyveno jis tuomet Chicagoje, — davęs eilę koncertų; buvo atvykęs pianistas Čiurlionis. Pradėjo kurtis teatrinės lietuvių grupės - rateliai, sutraukę į savo eiles pačius geriausius scenos mėgėjus.

Buvo iškilęs spaudoje klausimas dėl įkūrimo teatrinų grupių sąjungos, bet jis taip ir liko neišspręstas. Tik vėliau, po pirmojo pasaulinio karo įsikūrė tokia Sąjunga — Lietuvių Proletarų Meno Sąjunga, — kuri vėliau pasivadino Lietuvių Meno Sąjunga, praplėsdama savo veiklos ribas.

Tiesa, prieš 40 metų buvo besikuriantis Lietuvių Teatrališkų Kuopų Susivienijimas, bet nebaigęs kurtis mirė, iškriko.

Pittsburghe Juozas Baltrušaitis leido satyros laikraštuką, "*Dilgėlės*," rašiusias apie meną, apie vaidybą, nes pats J. Baltrušaitis tuo domėjosi.

1910 metų vasario mėnesį "*Dilgėlių*" laidoje randame tokias eilutes, kurias, matyt, rašė pats Juozas Baltrušaitis, paaukotas tam Susivienijimui:

Tegyvuoja mūs teatrininkai!
Linki to dilgėlininkai,
Tie satyros pirmininkai.

Tas linkėjimas nėra patyčia...
Nes teatras—tai satyrikų bažnyčia...

Bažnytėle lietuvių juokų!
Rymok ant naujųjų pamatų!

Aktoriai—tavi tarnai
Tegyvuoja amžinai,
Ir tegul šviesia

Tos dailės dvasia,
Nudavimo spinduliais
Svieto piktžoles iššveis!

Tas pats Juozas Baltrušaitis, savo knygelėje *“Teatras Žmonijos Gyvenime”* rašė:

“Iki 1911 metų galo išleistų teatro veikalų (lietuvių kalboj) suskaičiau (nors gal nepilnai) iš viso į 136. Tame skaičiuje 69 originališki, o 67 versti arba perdirbti iš svetimų raštų. Komedijų su farsais, melodramomis iš viso 71, dramų ir tragedijų 65. Komedijų originališkų 36, verstų — 35. Dramų originališkų 37, verstų — 28.”

Netenka nei sakyti, kad šiandien tos rūšies sceninių veikalų lietuvių kalboje yra keletą kartų daugiau. Bet daugumas jų “atgyveno savo dienas,” neatitinka gadyne.

Amerikos lietuvių scenai reikia juo daugiau dramų ir komedijų, vaizduojančių pačių Amerikos lietuvių gyvenimą. Deja, nėra kas jas kuria, rašo. Jeigu drama bei komedija yra žmonių gyvenimo veidrodis, tai mes privalome tą veidrodį juo dažniau statyti prieš mūsų visuomenę — lai jinai į jį pasižiūri!

Nežiūrint visokių trūkumų, šiandien lengviau yra koncertas suruošti bei sceninis veikalas pastatyti, negu buvo prieš, sakysime, 40 metų, nekalbant jau to, kas buvo prieš 60 metų. Žmonės kultūriniai yra kur kas aukščiau pakilę, jie lankosi į spektaklius ir koncertus, jie juos mėgsta.

Kitaip buvo seniau. Kai prieš 40 metų Mikas Petrauskas atvyko į Jungtines Valstijas, jis leidosi per lietuvių kolonijas su koncertais; su juo vyko pianistas Čiurlionis. Petrauskas ne sykį juokėsi iš to, kaip jis tūlose kolonijose tuomet buvo sutiktas.

— *Atsistos būdavo koks nors drąsuolis, — sakydavo Petrauskas, — na, ir kerta man į akis: “aš, išsigėręs, geriau galiu pagiedoti, kaip tamsta!”...*

Tie laikai jau praėjo. Dėka mūsų teatro pirmtakūnams, skynusiems takus, dėka tokiam Petrauskui, Br. Vargšui-Laucevičiui, dėka šimtams, o gal tūkstančiams mūsų aktorių-mėgėjų, kurie, po sunkaus darbo, uoliai ir kantriai mokėsi roles, vaidino, dirbo meninį darbą, mūsų visuomenė tapo gerokai sukulturna, išprūso ir išmoko įvertinti scenoje statomus veikalus.

Visuomenės kultūrinimo darbe daug atliko ir mūsų laikraščiai, mūsų knygos.

Tik duokime mūsų visuomenei gerų veikalų, pastatykime juos žmoniškai, kultūriškai, o ji mus remis ir bus didžiai mums dėkinga.

Viena didžiųjų mūsų problemų šiuo metu: įtraukimas dramatinėn veiklon juo daugiau čia gimusių lietuvių kilmės amerikiečių, užkrėtimas jų meile lietuviškam teatrui, meile lietuvių liaudies dainai, meile lietuvių kultūrai bendrai.

Tai problema, kurią turi spręsti ne tik Lietuvių Meno Sąjunga, bet ir visos kitos mūsų organizacijos!

Diena Išaušo

Aplenkė įprato pergalių žmogus
Dienas, kurios kaip upės vandens teka,
Ir didžio darbo užmojis smagus
Naujais šauniais laimėjimais prašneko.

Praėjo rytmetis. Mėginimai haigti.
Kaskart ryškiau skaidi diena šviesėja,
Ieškojimų keliai garbingai praeiti. —
Dabar pirmyn, į ateitį, kūrėjau!

Ją dabarties plieniniam dundesy
Mes matom savo rankomis statytą.
Jinai čia pat. Didinga ir šviesi,
Lyg saulė vasaros ankstyvą rytą.

Kaunas

PETRAS KEIDOSIUS

PRAEITIS IR DABARTIES KOVOSE

Kazys Bevardis.

Prieš 22 metus Massachusetts valstijoje gyveno du dori ir apsišvietę darbininkai, iš Italijos imigrantai. Pragyvenimui jiedu uždarbiavo — vienas kaip batsiuvis, kitas — žuvų pardavėjas. Toje apylinkėje darbininkams jie buvo žinomi kaip klasiniai susipratę kovotojai už darbo žmonių reikalus. Taip pat jie buvo žinomi valdančios klasės agentams, kaip kapitalizmo priešai — „anarchistai.“ Tai buvo Nicola Sacco ir Bartolomeo Vanzetti.

1920 metais prie So. Braintree miestelio, plėšikai užpuolė vienos batų dirbtuvės algų išmokėtoją ir jo sargą — atėmė pinigus, o juodu nušovė.

Tais laikais, kaip dar ir dabar daugelis atsimename, siautėjo vadinamoji Michael Palmer reakcija — labiausiai prieš pažangius žmones — prieš ateivius.

Už poros savaičių po minėto apiplėšimo buvo areštuoti „nužiūrimais“ Sacco ir Vanzetti. Valdžia, su fabrikantų pagalba, susirankiojo visokio charakterio liūdininkus ir pradėjo teisti tuos du nekaltus darbininkus už žmogžudystę! Teismui pirmininkavo teisėjas Webster Thayer, panašus vienapusiš užsispyrėlis, kaip teisėjas Harold Medina, kuris vadovavo bylai prieš Komunistų Partijos vadus. Po keleto mėnesių kamantinėjimo, 1921 metų pavasarį, tiedu italai darbininkai buvo nuteisti nužudymui elektros keđėje.

Kai tas mirties dekretas buvo paskelbtas, kaip baisus trenksmas sujudino ne tik šios šalies, bet viso pasaulio darbininkiją. Paryžiuje, Romoje ir kituose pasaulio didmiesčiuose, įvyko didžiausios demonstracijos prie Amerikos konsulatų rūmų. Montevideo uoste Urugvajaus laivų iškrovėjai streiku boikotavo Amerikos prekes. Panašių įvykių buvo ir kitose šalyse.

Apeliacijos viena po kitai buvo atmestos: Teisėjas Thayer fanatiškai laikėsi pirmojo nuosprendžio. Mat, Massachusetts valstijoje iki 1939 metų buvo tokia tvarka, kad jei teismas padaro nuosprendį, tai tik tas pats teisėjas, kuris pirmininkavo, turi galią patvarkyti, kad byla būtų svarstoma iš naujo. Tik valstijos

gubernatorius turėjo galią priverst teisėją bylą persvarstyti.

Protestai, kaip iš šios šalies, taip ir iš užsienio, plaukė prieš nuteisimą mirtin tų dviejų nekaltų darbininkų. Tas visuomenės spaudimas buvo taip didelis, jog gubernatorius Fuller buvo priverstas „peržiūrėti“ bylą. Jis pasitaręs su kitais viršyloomis, paskyrė komisiją peržiūrėjimui bylos eigos užrašų ir išdavimui jam raporto. Komisija susidėjo iš trijų ypatų, būtent: Harvard Universiteto pirmininko Lowell, Massachusetts Technologijos Instituto pirmininko Straton, ir teisėjo Grant.

Komisija „peržiūrėjus“ bylos eigos užrašus, raportavo gubernatoriui, kad, jos manymu, Sacco ir Vanzetti yra kalti.

Atlikus šį akių monijimo „diplomatini“ aktą, gubernatorius atsisakė toliau ką nors daryti šioje byloje.

Po vidurnakčio, 1927 metų rugpjūčio 22 dieną nekalti darbininkai klasinės justicijos buvo nužudyti. Sacco buvo užmuštas leidžiant 2,100 elektros voltų srovę per 9 minutes, o Vanzetti su 1950 voltų per 7 minutes.

Nors mūsų valdančioji klasė atsikratė nuo Sacco ir Vanzetti, bet jausmas visuomenėje likosi neišdildomas, kad tuodu darbininkai buvo nužudyti ne už žmogžudystę, bet už jų sąžinės įsitikinimus.

Prieš du metus laiko du žymūs šios šalies mokslo vyrai — Harvard Universiteto teisių profesorius Edmund M. Morgan ir New School for Social Research profesorius G. Louis Jaughlin, atsidėję vėl peržiūrėjo visus Sacco ir Vanzetti bylos užrašus ir pareiškė, kad *Sacco ir Vanzetti buvo nekalti ir neteislingai nužudyti.*

Po to šiuodu profesoriai parašė, pagal bylos užrašus, stambiaią knygą vardu: „The Legacey of Sacco and Vanzetti.“

Šioje knygoje smulkmeniškai analizuodami bylos eigą, autoriai kaltina ne tik teisėją Thayer, bet ir gubernatorių Fuller, o jo paskirtą komisiją bylai peržiūrėti kuo labiausiai.

(Tąsa ant 124 pusl.)

B. DAUGUVIETIS -- ŠVIESUS KŪRĖJAS

J. BALTUŠIS

Prieš keturiasdešimt metų B. Dauguvietis, tada dar jaunutis aktorius ir režisierius, atėjo į teatrą, kad visas savo jėgas atiduotų pasirinktojo meno srities puoselėjimui ir vystymui. Mes matome jį Peterburgo Mažajame Teatre, matome mokytoju įvairiausiose vaidybinio meno studijose ir mokyklose, matome aktyviu veikėju. Juo toliau, juo plačiau ir giliau vystosi Boriso Dauguviečio darbas ir veikla. Sugrįžęs į gimtąją Lietuvą ir pakviestas į Kauno Valst. Dramos Teatrą, jis nesitenkina vien režisieriaus darbu, bet imasi visokeriopų pastangų juo aukščiau iškelti teatro meną ir išugdyti jį. Būtent, jo pastangų ir darbo dėka, jau 1925 m. suorganizuojama Teatro Studija, kurioje sparčiai ruošiami nauji kadrai lietuviškajam teatrui. Didžiulę daugumą žymiausių mūsų teatro aktorių ir darbuotojų B. Dauguvietis betarpiškai išugdo. Savo pedagoginėje veikloje, turėjusioje tokią milžinišką reikšmę visam lietuvių teatro augimui, B. Dauguvietis nesilanksto buržuaziniams Vakarams, nekeliaklupsčiauja prieš išsigimstančiųjų kultūrą, bet tauriai saugo rusų teatro mokyklos dvasią ir tradicijas, jos demokratinius ir revoliucinius principus.

Aukštos kultūros žmogus, gilus teatrinio meno žinovas, B. Dauguvietis gerai suprato, kad negalima sukurti savojo lietuviško teatro, neturint savo originalės dramaturgijos. Todėl visiškai neatsitiktinis reiškinys, kad greita žymiųjų rusų klasikų ir didžiųjų Vakarų Europos rašytojų veikalų pastatymo scenoje, jis pirmasis ėmėsi atsakingo ir sunkaus savosios lietuviškos dramaturgijos ugdymo, buvo pirmuoju ir beveik vieninteliu originalinių dramos veikalų režisierium. Jo pastatymai apima 90% visų lietuviškųjų dramos veikalų, kurie buvo parašyti jo veiklos teatre metais. Šito jo patriotiško ir tauraus darbo reikšmę mes giliau suprasime, jeigu atsiminsime, kokiomis nepalankiomis sąlygomis jis buvo dirbamas. Lietuviškoji buržuazija, kiekvienoje smulkmenoje bandydama pamėgždžioti vakarietišką pūvantį ir tuščią gyvenimo būdą, žiūrėjo į teatrą, kaip į pasismaginimo vietą.

Ji nenorėjo pripažinti teatrui didžiųjų kultūrinių uždavinių ir gujo iš jo kiekvieną drąsesnę mintį, tauresnę idėją. Iš lietuviškojo dramaturgo, jeigu jis būdavo įsileidžiamas į teatrą, buvo reikalaujama buržuazinio režimo garbinimų, pataikavimų, arba tuščio žaismingumo, beprasmiškų, lėkštų ir tuščių komedijų, kokias tegalėjo suprasti buka ir neišprususi buožiška galva. Tokiose sąlygose B. Dauguvietis surasdavo savyje pakankamai jėgų ir entuziazmo nuoširdžiai dirbti su pradedančiais autoriais, kreipė juos teisinga, pažangia kryptimi, atsidavusiai įkūnydavo jų kūrybą scenoje. Jeigu mes šiandien galime kalbėti apie kokį nors mūsų dramaturginės literatūros palikimą, jeigu šiandien, naujose ir palankiose sąlygose, sėkmingai auga ir vis plačiau vystosi lietuvių tarybinė dramaturgija, tai čia didelė dalimi B. Dauguviečio nuveikto darbo rezultatas, jo nenuilstamų pastangų vaisiai.

Dar daugiau. Ryžtingai pasukęs į tarybinį kelią, dirbdamas nepalyginamai geresnėse sąlygose ir plačiausiai išvystydamas savo veiklą, B. Dauguvietis visų pirma atkreipia dėmesį į savosios originaliosios dramaturgijos ugdymo reikalą. Čia jis ne vien tik režisierius, dramaturgų auklėtojas, bet ir dramaturgas, pats pirmasis praskynęs lietuvių tarybinei dramaturgijai kelią, padėjęs šiai dramaturgijai pirmuosius pagrindus ir tapęs neginčytinu jos pionierium.

Jau pačiais pirmaisiais po Tarybų Lietuvos išlaisvinimo metais, kai daugelis mūsų profesionalinių rašytojų-dramaturgų dar svyravo ir nedrįso imtis plunksnos, B. Dauguvietis parašo veikalą "Nauja vaga," kurioje ryškiom spalvom nupiešia lietuvių tautos kančias ir ryžtingą kovą siaubingais vokiškųjų grobikų okupacijos metais ir tą didį džiaugsmą, kuriuo lietuvių liaudis pasitiko Tarybinę Armiją — išlaisvintoją, grąžinusią šviesų ir kūrybingą tarybinį gyvenimą. Veikalas "Nauja vaga" buvo ne tik teisingas lietuvių tautos nueito kelio parodymas, jo atvaizdavimas meno kūrinys, bet ir aistringas kvietimas į darbą, į kūrybą, į ryžtingą kovą už galutinį visų ta-

rybinės liaudies priešų sutriuškinimą, už tarybinės santvarkos įtvirtinimą mūsų respublikoje. Pastatyta veik visuose respublikos teatruose, "Nauja vaga" turėjo didelės mobilizuojančios reikšmės Tarybų Lietuvos dirbantiesiems.

Gilų tarybinių tautų draugystės veiksmingumą kovoje su vokiškais okupantais B. Dauguvietis atskleidė naujame savo draminiame veikale "Uždavinys." Čia greta lietuvių partizano petys į petį lietuviškoje žemėje kaujasi šaunus parašiutininkas ir drąsi mergaitė — rusai. Bendri tikslai ir siekimai, bendra kova ir pavojai suriša juos tikros brolystės ryšiais, įkvepia nepalaužiamą tikėjimą galutine pergale.

Jaunimo kovai laikinai vokiečių okupuotoje Lietuvoje ir šito jaunimo šviesioms gyvenimo ir darbo perspektyvoms kovą laimėjus, pašvęsta B. Dauguviečio pjesė "Laimė," kuri pastatoma Marijampolės Valst. Dramos Teatre, o po to vaidinama veik visuose respublikos saviveiklos ratelių kolektyvuose.

B. Dauguviečiui taip pat priklauso ir tas nuopelnas, kad jis pirmasis lietuvių tarybinėje dramaturgijoje ėmėsi vaizduoti pokarinį Tarybų Lietuvos kaimą, jo žmonių politinio sąmoningumo augimą, vadovaujantį bolševikų partijos vaidmenį organizuojant ir stiprinant socialistinį sektorių respublikos žemės ūkyje. Šiai temai pašvęsta ketvirtoji iš eilės jo pjesė "Žaldokynė."

Eilę mažų pjesių bei vaidinimų B. Dauguvietis yra parašęs saviveiklos rateliams ir jaunimui. Nemaža jo draminių veikalų liko rankraštyje nepaskelbtų, jų tarpe operos libreto, pjesė apie mokytoją-patriotę Oną Sukackienę ir kt. Toks didelis ir gausus darbas dramaturgijoje B. Dauguviečio buvo vystomas greta visuomeninės veiklos ir atsakingų teatro vadovo pareigų.

Būdamas lietuvių tarybinės dramaturgijos pionierius, B. Dauguvietis tuo pačiu metu ėjo ir formos novatoriaus keliu. Jis drąsiai laužė pasenusias ir atgyvenusias išraiškos priemones ir atkakliai ieškojo naujų, labiau atitinkančių naujojo tarybinio gyvenimo, naujų temų naujiems žmonėms pavaizduoti. Jau pati pirmoji pokarinė pjesė "Nauja vaga" buvo nauja ne tik savo tematika, bet ir vaizdavimo

priemonėmis. Pjesėje "Žaldokynė," nepaisant kai kurių trūkumų, B. Dauguvietis žengė pačius pirmuosius lietuvių tarybinės komedijos žingsnius. Komedijinio žanro kultivavimą jis pratęsė literatūriniame-muzikiniame montaže "Ei, į darbą," kuris sėkmingai pastatytas ir vaidinamas Lietuvos TSR Valstybiniame liaudies dainų ir šokių ansamblyje. Tai pirmieji komedijinio žanro daigai lietuvių tarybinėje dramaturgijoje, kurie, be abejonės, bus ugdomi ir kultivuojami kitų mūsų dramaturgų.

Būdamas nebejauno amžiaus, B. Dauguvietis buvo kupinas kūrybinių jėgų, netemstančio optimizmo ir šviesaus entuziazmo. Jis mokėjo džiaugtis kiekvienu lietuvių tarybinės kultūros laimėjimu, jos pažengimu į priekį, mokėjo paremti darbą ir patarimu kiekvieną naują užmojų, kiekvieną kūrybinį sumanymą. Itin aukštas išsilavinimas ir kultūra, verdanti energija ir ryžtingumas leido jam pasireikšti įvairiausiose meno srityse, visur įnešant givinančią kūrybos ir darbo nuotaiką, uždegant, paskatinant naujiems darbams ir žygiams.

Mūsų tarybinės kultūros darbuotojai, menininkai, rašytojai, muzikai toliau tęs ir vystys Tarybų Lietuvos kultūros ugdymo darbą, nenuilstamai keldami ją į tobuliausią aukštį. Šviesus B. Dauguviečio atminimas bus mums visiems pavyzdžiu begalinio atsidavimo tarybinei liaudžiai, neišsemiamo optimizmo ir ryžtingumo kovoje už didįjį tikslą — komunizmo įgyvendinimą mūsų šalyje.

Praeities ir Dabarties Kovose

(Tąsa nuo 122 pusl.)

Ar ne panaši istorija dabar pasikartoja su Komunistų Partijos vadais? Jie buvo areštuoti neva už konspiraciją nuversti spėka šios šalies valdžią, bet valdžia su visokio charakterio liūdininkais, neįstengė įrodyti mažiausio prasikaltimo konspiracijoje. Viskas, ką valdžia įrodė, tai kad tie nuoširdūs kovotojai už darbininkų klasės reikalus yra legalės šioje šalyje Komunistų Partijos vadais.

Nekaltai nužudyti Sacco ir Vanzetti padidino istoriją apie klasių kovų griežtumus. Kapitalistų vergiamoji liaudis turi budėti ir ginti darbininkų klasės vadus, papuolusius į reakcijos nagus.

DIDYSIS RAŠYTOJAS A. ČECHOVAS

FIODOROVAS JEVNINAS

1904 metų liepos mėnesį, eidamas 45-sius metus, mirė genialusis rusiško dailės žodžio meistras, vienas pasaulinės literatūros korifėjų — Antonas Čechovas.

Baudžiauninko anūkas ir pardavėjo (vėliau tapusio nedidelės krautuvėlės savininku) sūnus, Čechovas rodo narsaus nesuskaitomų kliūčių, lyg tyčia likimo pastatytų talento vystymuisi, įveikimo pavyzdį. Čechovas anksti patyrė vargo kartelį, supančios jį nuošalioje provincijoje siauraprotės, miesčioniškosios aplinkos slėgimą. Bet tai nenuslopino puikaus talento daigų, nesutrukdė jam pasiekti švytinčių kūrybos viršūnių. Įveikęs visus sunkumus, Čechovas netrukus tapo, jo amžininko žodžiais tariant, “rusų literatūros princu ipėdiniu” (tada dar buvo gyvas didysis Tolstojus) — neprilygstamu novelės, apysakos, o vėliau ir ypatingos — čechovinės — lyrinės dramos meistru. Čechovas buvo Levo Tolstojaus ir Maksimo Gorkio bičiulis. Drauge su Gorkiu jis buvo garsaus Dailės Teatro Maskvoje dvasiniu įkvėpėju.

Didysis humanistas, žmogaus būsimojo išvadavimo pranašas, Čechovas betarpiškai nedalyvavo senosios Rusijos politiniame gyvenime, tačiau kaip tikras kaltinamasis aktas skamba jojo carinės katorgos aprašymai (“Sachalino sala”) ir eilė novelių, vaizduojančių autokratijos priespaudos bei savivalės viešpatavimą (“Puskarininkis Prišibiejevas,” “Žmogus makštyje” ir kt.). Kuomet carui Nikolajui II pareikalavus buvo anuliuotas Maksimo Gorkio išrinkimas į Mokslų Akademiją, Čechovas su didžiausiu vertingumu atsisakė nuo akademiko vardo. Priešmirtiniais metais, kurie sutapo su pirmosios rusų revoliucijos (1905 m.) išvakarėmis, rašytojas su įtemptu dėmesiu sekė išvaduojamojo judėjimo augimą ir džiaugėsi jo laimėjimais. Tikrai revoliucingu patosu yra persunktas paskutinis Čechovo apsakymas — “Sužadėtinė.”

Karštai ir nuoširdžiai mylėjo Čechovas tėvynę ir savo liaudį — ne veltui jo veikalų herojai taip jaudinančiai kalba apie Rusiją. Dugelį geriausių rusų tautos bruožų įkūnijo pats

rašytojas savo vidaus ir išorės veide. “Visuose jos veiksmuose, ypatingai jo kūrinuose ryškiai matyti jauna rusų tautos siela, su josios poezija ir humoru. Jis mėgo paprastus žmones, nuoširdumą mene,” — rašo savo atsiminimuose vienas Čechovo bičiulių.

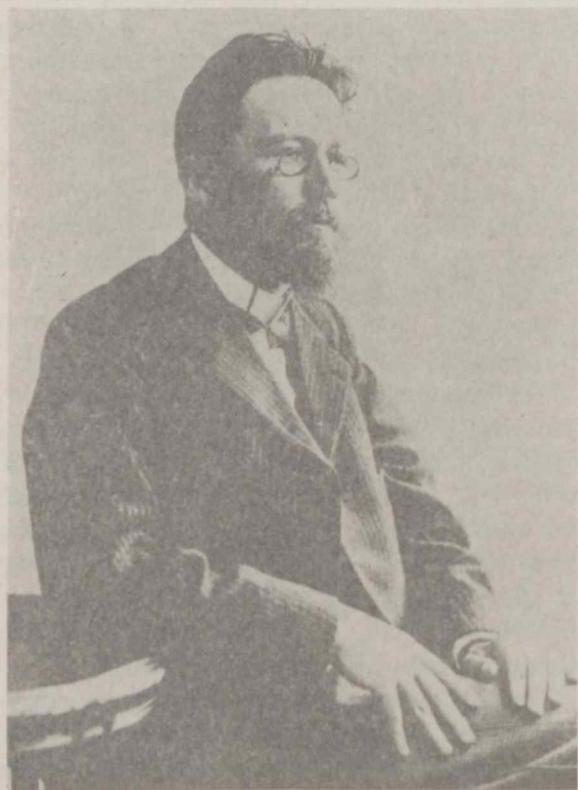
Berods, nėra tokios rusiško gyvenimo pusės, tokios klasės bei profesijos, tokios Rusijos juostos, kurios didysis realistas Čechovas nebūtų atvaizdavęs savo kūryboje — nuo bajoriškos sodybos, pirklio vilos ir mokslininko kabineto iki valstiečio pirkios, amatininko kamarėlės ir ligoninės palatos. Savo demokratizmu garsioje rusų literatūroje Čechovas — vienas pačių demokratiškiausių rašytojų. Labiausiai jo mėgiami personažai — vidutiniai, eiliniai žmonės iš pačių liaudies masių — mokytojas ir smulkus valdininkas, valstietis ir amatininkas, provincialinis gydytojas ir karininkas.

Čechovas gyveno ir kūrė Rusijoje žiauriausiosios 1880-1890 metų reakcijos laikotarpiu, lyg dviejų kultūrų sandūroje, kuomet jau ėmė reikštis istorinis visų senosios buržuazinės-dvarininkiškos Rusijos gyvenimo atramų žlugimas, bet kita vertus, naujo laisvo rusų tautos gyvenimo kontūrai dar buvo neaiškūs, migloti. Čechovui, — su jo aštriu nepasitenkinimu aplinka ir aistringumu, pranašišku ilgesiu matyti naujas, tikrai žmogiškas gyvenimo formas — ir buvo lemta puikiu nuoširdumu išreikšti senosios santvarkos santykių nepakenčiamumą ir didžiąją svajonę apie kitokią, šviesią ateitį.

Tapti įkvėptu naujo “pranašu” Čechovas sugebėjo dėka jam būdingos milžiniškos jėgos “atsistumti” nuo visko, kas žema, smulku, purvina, banalu. Visa, ką Čechovas yra parašęs, turi ypatingą dvasinio kilnumo, grakštumo ir kartu — nepaprasto santūrumo bei paprastumo antspaudą. Čia — savito nepakartotinio Čechovo — kaip rašytojo ir žmogaus — žavumo paslaptis.

Subtiliai, išmintingai demaskuoja Čechovas “baltojo kaulo” žmones — išsigimstančios bajorijos epigonus — su jų parazitiskumu, ego-

istiniu šiurkštumu, juokingomis pretenzijomis į "kilnumą" ("Sodyboje," "Kunigaikštienė," "Žmona" ir kt. novelės). Kapitalo valdžioje rašytojas matė niūrią, nelaimę lemiančią jėgą, kuri dvasiniai luošina žmones ("Atsitikimas iš praktikos," "Bobų karalija"). Kiek neteisingu, priešgamtiniu Čechovas laikė žmogaus išnaudojimą kito žmogaus ir socialinę nelygybę aplamai rodo apysaka "Mano gyvenimas." Itin vertingu epochos istoriniai-menišku dokumentu buvo Čechovo kūriniai, skirti lig-revoliuciniam kaimui ("Mužikai," "Dauboje" ir kt.); atvaizduojant begalinę tamsą, apgau-

Antanas Čechovas

busią darbo valstiečio gyvenimą, ir nepasotinamą kaimo buržuazijos grobuoniškumą rašytojas suderino nepaprastą socialinės analizės gilumą su puikiu meniniu meistriškumu.

Didelė vieta Čechovo novelėse, apsakose ir dramose skirta inteligentijai. Didžiausios simpatijos autorius reiškia mažiesiems savo darbo didvyriams (pavyzdžiui, jaunam mokslininkui Dimovui "Šoklėje," provincialiniam gydytojui Kirilovui "Priešuose," mokytojai Marijai Vasiljevnaei apsakyme "Vežime"). At-

virkščiai, rašytojas aštriai smerkia beprincipinius, tik save mylinčius inteligentus — dykinėtojus iš socialinių viršūnių — tokius, kaip Orlovą "Nežinomojo žmagaus pasakojime," Lajevskį "Dvikovoje," profesorių Serebriakovą "Dėdėje Vanioje." Savo garsiosiose novelėse "Nuobodi istorija" ir "Palata Nr. 6" Čechovas rūsčiai pasmerkė tai, jog dalis senosios rusų inteligentijos pamiršo didelius idėjinius tikslus ir visuomeninius uždavinius.

Pikčiausiu Čechovo priešu buvo banalybė — pilkasis miesčioniškasis gyvenimas, persunktas smulkiu savininkišku egoizmu ir nepašviestas nei kūrybiniu darbu, nei visuomeneine veikla, nei idėjiniais ieškojimais. Banalybės triumfe Čechovas matė įrodymą to, kad senosios gyvenimo formos išsisėmė, kad "toliau nebegalima šitaip gyventi." Banalybės demaskavimui skirti tokie Čechovo novelistikos šedevrai kaip "Joničius," "Agrastai," "Literatūros mokytojas." Idealistų-svajotojų kova su juos supančia banalybe — centrinė Čechovo dramaturgijos tema. Banalybės žabanguose kamuojasi ir dažniausiai žūsta teigiamieji pjesių herojai — ir dėdė Vania su daktaru Astrovu ir trys seserys ir "žuvėdra" — Zariečnaja.

Bet už laikino miesčionybės ir savininkiškos kiaulystės triumfo Čechovas numatė neišvengiamą pergalę kitų gyvenimo formų — tikrai žmoniškų ir tikrai puikių. Tikėjimu Rusijos ateitimi persunkti patys jaudiną Čechovo puslapiai. "Mes gyvename naujų gyvenimo formų — aukštų ir išmintingų — išvakarėse," pareiškia Čechovas apsakyme "Pas pažįstamuosius." "Koks turtingas, įvairus rusų gyvenimas... aš kiekvieną dieną vis labiau įsitikinu, kad mes gyvename didžiausių iškilmių išvakarėse, ir aš norėčiau susilaukti, pats dalyvauti" ... — sako Čechovas Jarcevo lūpomis apysakoje "Trys metai" ... "Atėjo laikas, — pranašiška sušunka rašytojas drauge su Tuzenbachu pjesėje "Trys seserys," — "ant mūsų visų atslenka kažkas didžiulio, rengiasi smarki, stipri audra, kuri eina, yra jau arti ir netrukus nupūs nuo mūsų visuomenės tinginėjimą, abejingumą, neigiamą nusistatymą darbui, supusį nuobodumą... per kokius 25-30 metų jau dirbs kiekvienas žmogus. Kiekvienas!" ...

Čechovas yra vienas tarybinių žmonių mėgiamiausių rašytojų. Istorinėje 1941 metų lapkričio 6 dienos kalboje Stalinas paminėjo Čechovo vardą eilėje tų, kuriuose ryškiausiai pasireiškė rusų tautos nacionalinis genijus. Milžiniškais, vis didėjančiais tiražais leidžiami Čechovo raštai Tarybų šalyje. Jo pjesės per dešimtmečius neišeina iš teatro repertuaro. Čechovo memoraliniuose muziejuose su meile saugomi rašytojo baldai ir namų apyvokos daiktai. Jo gyvenimą ir kūrybą kruopščiai studijuoja mokslinio tyrimo įstaigose. Ligi šiai dienai gyvuoja ir didžiai gerbiamos dirba rašytojo žmona — Olga Kniper-Čechova — išgarsėjusi Maskvos Dailės Teatro artistė, ir jo

sesuo — Marija Čechova — nuolatinė Čechovo namo-muziejaus Jaltoje (Krimas) saugotoja.

Antono Čechovo įtaka pažangiajai Vakarų kultūrai yra milžiniška ir vaisinga. Ji yra neišmatuojamai platesnė negu grynai literatūrinė įtaka (nors tąją įtaką patyrė eilė stambiųjų rašytojų — jų tarpe B. Shaw su jo pjesė „Sulaužytų širdžių namas,“ parašyta, kaip pats dramaturgas nurodo, Čechovo motyvais). Pažangesniems Vakarų žmonėms Čechovas su jo aistringa visų melo bei smurto formų nepykanta, su jo įkvėpinga svajone apie ateitį teisėtai tapo vienu gyvenimo mokytojų, vienu naujo pasaulio skelbėjų.

YRA GRAŽŪS RŪMAI...

VACYS REIMERIS

Jaunieji bičiuliai, jūs žinot, ar ne
Tuos rūmus gražius daugiaaukščiam Kaune?

Iš pilko fasado, iš formų lengvų
Jie žiūri į mus begalybe langų.

Prileiskim, kad aikšte gėlėta, plačia
Prieš dešimtį metų atėjome čia.

Langai, lyg maurynės, čia tviska žaliai,
Už jų, kambariuos, ažuoliniai stalai.

Ir sėdi čia ponai bespalvių akių.
Jų rankose raktai nuo seifų sunkių.

O seifuose — lakštai pilni pavardžių,
O seifuose — sielos valstiečių skurdžių.

Visa Lietuva surakinta jų raktais,
Visa nudangstyta varžytinių aktais.

Iš aukšto į aukštą čia, rūmuose, laksto
Vekseliai, lakštai, vekseliai, lakštai...

Ir ponai be skausmo ar gailėsčio lašo
Valstiečiui sprendimą lengvai pasirašo.

Čionai nenudžiūsta dar popieriuj rašalas,
O kaime, kur nors, jau pasipila ašaros.

Ir kiek jų išlaistyta metais sunkiais, —
Paskęstų tie rūmai su aukštais penkiais.

Sudūlo liūdnos praecities palaikai,
Plačiai suklestėjo tarybų laikai.

Valstiečių būriai, išvaržyti kadais,
Žygiuoja šiandien kolektyvų laukais.

Jaunieji bičiuliai, ar žinot, ar ne
Tuos rūmus garsius šiandieniniam Kaune?

Langai, kaip gyvi, susimąstę giliai.
Už jų čia šiandieną studentų suolai.

Pamilę teisybės ir laisvės laikus,
Mes atvedėm saulę į rūmus puikius.

Į rūmus gražius prie muziejaus, Kaune,
Atėjo diena ir šviesi, ir jauna.

Iškentęs vargų ir skriaudų baisumus,
Atėjo čia mokslui valstiečio sūnus,

Tasai, kurio tėvus fašistų laikais
Išvarė iš sklypo keliaut ubagais.

Jaunieji bičiuliai, ar žinot, ar ne
Tuos rūmus šviesius šiandieniniam Kaune?

KUNIGAS ANTANAS STRAZDAS

Pranešimas skaitytas Lietuvių Kultūriniam Centre (Brooklyne) LMS Trečios Apskrities
literatūriniam pobuvyje 1949 m. kovo 20 d. *)

DR. ANTANAS PETRIKA

Praeitais (1948) metais minėjome dvi kun. *Antano Strazdo-Strazdelio* sukaktis: bal. 11 d. — 115 metų nuo jo mirties, o birž. 12 d. — 185 metus nuo jo gimimo. Strazdo "Giesmės svietiškos ir šventos" pasirodė 1814 m. Vilniuj, bet galima spėti, jog pirmosios Strazdo dainos liaudyje plito dar prieš jų išspausdinimą, lygiai taip pat, kaip ir vėlesnės, kurių daugelis ir po jo mirties beveik visą šimtą metų nebuvo paskelbtos spaudoje. Strazdelio dainų, kurios ilgą laiką laikėsi tik žmonių lūpose, yra žymiai daugiau už paties autoriaus paskelbtąsias. "Svietišku giesmių" paties Strazdo išspausdintame rinkiny turime devynias, o "šventų" tik dvi, tuo tarpu paskutiniame, pilniausiam, J. Petrulio ir K. Korsako paruoštame A. Strazdo "Pasaulinių ir dvasiinių giesmių" 1938 metų leidiny randame net 43 pasaulines dainas ir aštuonias religines giesmes. Tačiau, ar visos jos priklauso Strazdui — klausimas šiandien neišsprendžiamas. Vienų autentiškumas remiasi ne visai patikimais rankraščiniais rinkiniais bei "liūdijimais," o kitos, nors ir Strazdo parašytos, bet paplitusios liaudyje, per ilgą laiką, be abejo, neteko žymios dalies pirmąsio originalumo ir randamos daugelyje variantų. Taip pat ir tų dainų autoriaus asmenybė, jo charakteris, jo gyvenimiškas ir poetinis atvaizdas šiandien kelia daug neaiškumų ir abejonių. Antano Strazdo, arba kaip jis oficialiai rašėsi Draz-

dausko, biografijos duomenų, autentiškų jo gyvenimo faktų turime palyginti nedaug. Bet žmonėse apsciai yra išlikusių visokių anekdotiškų pasakojimų, vaizduojančių jo tiesmuką būdą, pašaipišką nusiteikimą, visokios ponybės nemėgimą, teisingumo meilę, prisirišimą prie liaudies ir pan. Kuo yra francūzams Beranže, lenkams Karpinskis, ukrainiečiams Podura, tuo yra lietuviams Strazdelis.

Nagrinėjant Strazdelio dainas, reikalinga ypač atsižvelgti į tą socialinę aplinką, kuri buvo palanki toms dainoms plisti ir kuri neabejotinai darė įtakos jų tūriui bei išraiškai. Strazdelio dainos turi būti vertinamos ne vien kaip individualinės kūrybos išdavos, bet ir kaip tam tikros epochos bei aplinkos vaisius.

Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinės Bibliotekos Rankraščių Skyriuje surasti lietuvių liaudies dainiaus Antano Strazdo dar trys eilėraščių tekstai, užrašyti ne autoriaus, bet nežinomo asmens ranka 19-to amž. pradžioje. Tarp jų vienas pavadinta "Strazdas." Prie šių A. Strazdo dainų galima priskirti ir dar vieną kūrinį, surastą bajoro dvarininko Eust. Tiškevičiaus korespondencijoje. Utenos apylinkės gyventojas Pranas Vilčinskis 1844 m. rugp. 14 d. laiške, rašytame E. Tiškevičiui, kalbėdamas apie lietuviškąją tautosaką, cituoja vieną tariamai "liaudies dainą," pavadintą "Varnas." Iš visų Strazdui priskirtų kūrinių, ši daina yra pati revoliucingiausia. Ten vienas posmas ypačiai nukreiptas prieš dvasiškius, kaip pikčiausius liaudies išnaudotojus:

Niekas už jum neužtaria
Ir kunigai taipai bara,
Nors kaip jūs kūnu nešioja
Ir bažnyčių budavoja,
Ale jum kasdien pešioja.

Kitoje tos pačios dainos vietoje yra dar stipresnis posmas, pranašaujantis lietuvių liaudies vergėjams ir išnaudotojams neišvengiamą galą:

*) Medžiaga ir citatos šiam pranešimui imta iš Mot. Miškinio "Lietuvių literatūra," Kaune 1939 m.; V. Mykolaičio-Putino "Naujoji lietuvių literatūra," Kaune 1936 m. ir "Antanas Strazdas," "Tiesa" 1948 m.; V. Kapsuko "Kun. Antanas Strazdas," "Naujoji Gdynė" 1916 m. nr. 6; V. Abramavičiaus ir J. Šiožinio "Nauji šaltiniai A. Strazdo kūrybai tirti," "Laisvė" 1948 m. birž. 5 d.; K. Korsako-Radžvilos "Rašytojai ir knygos," Kaune 1940 m.; d-ro J. Basanavičiaus "Iš kun. Antano Strazdo gyvenimo ir raštų," Vilniuje 1911 m.; "Giesmės svietiškos ir šventos, sudėtos per kun. Untaną Drazdauską," Shenandoah, Pa., 1902 m.; J. Gabrio "A. Strazdo raštai," T. M. D. leidinys, Chicago 1914m. ir kitų.

Nebe ilgos jau adynos,
 Aš jum tas nešu navynas:
 Jau prikalta daug yr plieno,
 Nebe toli jau ta diena,
 Kai iš jų nebus nė vieno!

BAUDŽIAUNINKO SŪNUS

Antanas Strazdas yra aukštaitis, kilęs iš vargingų baudžiauninkų Zarasų krašte. Jisai gimė 1763 m. birž. 12 d. Aštravos kaime, Krainų parapijoj. Mokėsi Ilukštos jezuitų mokykloj (Kurše), Krašlavio seminarijoj (Vitebsko gub.) ir Varnių kunigų seminarijoj,

KUN. ANTANAS STRAZDELIS
 (Drazdaukas)

kurią baigęs 1790 m. kunigavo įvairiose Aukštaitijos vietose: Viešintose, Anykščiuose, Kupiškyje, Skapiškyje, Šimonyse, Diliuose, Karsakiškyje. 1816 m. pabaigoj gyveno Kamajuose, o dar kiek vėliau, kaip emeritas — Šimonių apylinkės kaime, kur nuomojo žemės sklypelį ir iš jo gyveno. Bažnytinės administracijos pareigų tuo metu, rodos, jau nėjo, nors 1828 m. užrašuose ir yra pažymėtas Kamajų vikaru. 1833 m. bal. 11 d., išgyvenęs 70 metų, — jisai mirė Kamajuose (dabart. Rokiškio apsk.) ir ten tapo palaidotas. Antkapio akmenyje lenkiškai įrėžta: Autorius giesmės "Pulkim ant kelių," kun. A. Drazdaukas, miręs 1833 m.

Ar kun. A. Strazdas buvo bažnytinės vyresnybės ekskomunikuotas (pašalintas iš kunigystės) ar tik suspenduotas, tikrai nežinoma. Nuomonių šiuo klausimu yra įvairių, o faktų maža. Teigiama, jog kaip ekskunigą Kamajų klebonas neleido katalikų kapuose laidoti, todėl Strazdas buvęs palaidotas už kapinių tvoros, nešvestoje vietoje, kur laidodavo saužudžius. Tačiau vyskūpas, matydamas kylantį Strazdelio populiarumą, vėliau įsakė pašvesti ir tą vietą, kurioje ilsėjosi ir velionies poeto liekanos. Parapijiečiai, sudėję pinigų, tuomet ir paminklą jam pastatė — didelį akmenį, su geležiniu kryžium viršuje.

STRAZDELIO GADYNĖ

A. Strazdas savo jaunystėje buvo didelių politinių ir socialinių įvykių liūdininkas. Feodalinė lenkų-lietuvių valstybė ("Rzeczpospolita"), karaliaus dvaro korupcijos ir bajorijos bei dvasininkijos sauvalių nualinta—baigė savo dienas. Kai įvyko paskutinysis 1795 m. valstybės padalinimas, Strazdas jau ėjo 32-rus savo amžiaus metus, tad galėjo visai sąmoningai sekti ir vertinti šiuos ankstyvesnius įvykius. Tuo metu Lietuvoje vyko švietimo Komisijos darbas (1781 m.), mokyklų reformos, sklido švietimo amžiaus idėjos, didžiosios francūzų revoliucijos šūkiai, etc. Kiek vėliau pradėjo reikštis ir Vilniaus universiteto sukeltų sąjudžių veikla. Bajorija ir dvasininkija gyveno "Rzeczpospolitos" atstatymo viltimis, ypačiai sustiprėjusiomis kylant Napoleono žvaigždei ir artėjant 1812 metams*). Napoleono žygiui žlugus, politinis bajorų sąjudis dar labiau sustiprėjo. Mokslus einąs jaunimas spietėsi į patriotines politines draugijas. Carinės vyriausybės represijos dar labiau užaštrino ir suintensyvino tą politinį sąjudį, kuris galiau išsprogo 1830 m. sukilimu Lenkijoje ir 1831 m. Lietuvoje.

Tačiau šitie politiniai, socialiniai ir kultūriniai sukrėtimai, regimai, Strazdo neveikė: jisai liko ištikimas kunigo sutanai ir nesikišo į bajorų ruošiamus sukilimus, kuriuose dalyvavo ir kai kurie lietuvių kunigai (kun. Vl. Dembskis ir kiti). Gal būt, Strazdas liko tiems

*) 1812 m. Napoleonas įsiveržė Rusijon ir pasiekė net Maskvą, tačiau bėgančią atgal jo armiją veik visą rusai sunaikino.

feodalų organizuojamiems sąjudžiams abejingas dėl to, kad jie buvo vedami tik dvarininkų teisių atsteigimui, gi baudžiauninkams nieko nežadėjo. O ką reiškė neribota feodalų-dvarininkų saualė, baudžiauninkai jau buvo labai gerai savo kailiu prityrę! Visoj Strazdelio kūryboj nėra nei vieno eilėraščio, garbinančio "lenkmečius" (sukilimus), kaip nėra nei bendrai tiesioginiai šaukiančių į kovą prieš savo engėjus. Jisai dejavo dėl baudžiauninkų kenčiamų vargų, jiems nuoširdžiai užjautė, gyveno jų skurdu ir verkė kartu su jais, bet kaip tais vargais nusikratyti — jisai jų nemokė, o gal nei pats apie tai nenusimanė.

Dar daugiau: jisai mužikus mokė prieš vyriausybę nesišiaušti, jai nusilenkti. Kai Kaulakį, susivaidijusį dėl ežios (kapčiaus) su kamarininku pastarasis vėzdu skaudžiai sumuša, tai Strazdelis pasityčiodamas Kaulakiui sako:

Tu, Kaulakī, nabagai,
Nukris žemyn tavo ragai;
Dėlto kamarninkas šērē (mušē—A. P.)
Pažink, kas tave sutvērē.
Išmok mylēt savo brolių
Ir pažinti visagalį.
Išmok artimą mylėti,
Prieš vyresnybę tylėti;
Taip pats save išvaduosi,
Darban skūros nepaduosi.

IŠTIKIMAS BAUDŽIAUNINKŲ DRAUGAS

Tačiau Strazdas vistiek liko iki grabo lentos ištikimas savo klasei sūnus, baudžiauninkų draugas ir užtarėjas. Atsižvelgiant į tariamai beviltinę to laiko padėtį, Strazdo kelias vistiek buvo pažangus, vedęs į darbo žmonių buitį, jų vargų bei rūpesčių palengvinimą. Jei ne materialine pagalba, tai nors savo dainelėmis jisai stengėsi kiek galėdamas pasaldinti jų kartų gyvenimą. Va kaip jisai išskai-to tipiško baudžiauninko vargus:

Ei tu, Domininkai,
Tu nežinai nieko,
Atsisėdęs šalyj pečiaus
Netikusioj vietoj.
Karvė pievā ēda,
Ant stuobrio pelēda—
šaukia, rēkia tupēdama:
Domininkui bēda!

Vienoj pusėj šlėkta,
Antroj pusėj dvaras.
Tu nežinai, Domininkai,
Kas ant tavęs baras.
Ateina urėdas
Ir paskui tijūnas—
Domininko nabagėlio
Dreba visas kūnas.

Bet ne vien tik Strazdelio dainos apie baudžiauninko Dominyko bėdas, apie išdykusius ponus, apie lietuvių vargus — bet ir pats jo gyvenimas bei asmuo turi visuomeninės prasmės ir reikšmės. Strazdas ne tik dainomis, bet ir visus savo gyvenimu bei asmeniu įstengė savaip pasipriešinti tai poniškai svetimai aplinkai bei kultūrai, su kuria jam, kaip kunigui, teko susidurti.

Štai kaip gaudžiai jisai aprauda likimą našlaičio, kurį visi skriaudžia, kuriam vargas — ištikimiausias bičiulis:

Ei, dienos mano klapatų,
Kur pasidėsiu be turtų.
Kur ašai nueisiu,
Vis bėdas atrasiu,
Dėl savęs.
Blogas jam tankiai pašaras,
Saldžiausi pietūs—ašaros;
Po galva kumštelis,
Visas bankietėlis—
Ak bėdos!
Nėra jam laiko vaitoti,
Ligų suspaustam gulėti;
Atėjo adyna,
Urėdas budina:
Eik dirbti.

Paguodos našlaitis ieško vien kapuos, kur guli jo tėveliai, bet ir čia jos nėra, nes jų kapų jisai negali surasti:

Eisiu jau aš ant kapelių,
Budint savo tėvelių—
šauksiu motinėle
Gegutės balseliu,
Ar neišgirs.
Ėnu, ant mano tėvelio,
Užžėlė žolės takelį;
Kapą motinėlės
Užvertė šiekštelės,
Neprieisiu.

O jei kuris baudžiauninkas nepakankamai klausus, neatlieka jam paskirto darbo ar šiauršiasi prieš ponų vergovę, tokį "neklaužadą" pono batlaižiai lazdomis sumuša ir surišę atiduoda kariuomenei naujoku. Gi to meto kariuonės prievolės atlikimas nebuvo tokis lengvas, kaip šiandien, pora ar trejetas metų, bet 25 metai! Jei kuris iš tokios tarnybos ir sugriždavo savo tėviškėn, tai būdavo dažniausiai palieges, be sveikatos, nutautęs, užmiršęs savo tėvų kalbą ir savuosius. Kitaip sakant — būdavo niekam tikęs stuobris! Dėlto išvežamąjį tarnybon rekrūtą artimieji apraudodavo, kaip į kapus vežamą! Strazdelis, išgyvenęs visą baudžiauninko vargų gamą, gana jautriais posmais reaguoja į tokį nelaimingą naujokų likimą:

Lenkų žemėj daugel vietų
 Apturi iškadą,
 Vieni sotūs ir laimingi,
 Kiti kenčia badą.
 Gaspadoriai, namininkai
 Gerų čėsų laukia,
 O mus biednus našlaitėlius
 Ant kortelių šaukia.
 Gaspadoriai, namininkai
 Šoka, uliavoja,
 O mus biednus našlaitėlius
 Sunkiai muštravoja.
 Davė man šimtą palkų *)
 Per vieną adyną,
 Netropiju vieno žodžio,
 Kaip "ružę" **) vadina.

Baudžiauninkiška Strazdo kilmė, jo būdo griežtumas, jo sutapimas su liaudies žmonėmis — išsaugojo jį nuo suponėjimo pavojaus ir įgalino rasti tinkamą tematiką bei išraišką jo dainoms. Pažangiosios švietimo amžiaus idėjos tada daug ką lenkė su užuojauta vaizduoti "chlopų," "mužikėlių" vargus ir baudžiovos kančias. Tų idėjų įtaka atspindi ir Strazdo socialinių motyvų dainose, bet jis duoda joms daug radikalesnę ir realistiškesnę išraišką, negu anie sentimentalistai bei romantikai. Aštriais kontrastais Strazdelis sugeba akivaizdžiai išryškinti socialinės neteisybės reiškinius bei šaknis ir įtikinamai pra-

*) lazdu—A. P.

**) "Ružė" karinis šautuvas—A. P.

bilti į sąmonę visų baudžiavinių "Domininkų," kurių "vienoj pusėj šlėkta, antroj pusėj dvaras."

Strazdelis teigė, jog visi žmonės yra gimę laisvi ir lygūs, kad ponai yra velnio padarinys ir jie tik nelaimę liaudžiai neša:

Kai tik svietas prasidėjo,
 Dievas lygybę padėjo;
 Žmonės kai dievą užmiršo,
 Ir velnią sau įsipiršo.

Liepė šėnavot balvonus
 Ir tuomet uždėjo ponus.
 Mums tik juodą duoną krimsti,
 Sunkias bėdas tankiai kęsti.

Ponams uliot, kortom groti,
 Minkštuos pataluos gulėti,
 Lietuviškai nekalbėti,
 Ant žmonių kreivai žiūrėti.

Svetimos tik procės laukia,
 Bi tik žmogų prisitraukia,
 Paskutinį kraują traukia,
 Kada dvaran nusišaukia.

Feodalo-pono ir valstiečio-baudžiauninko kontrastinga paralelė — tai vienas tematinis socialinės Strazdelio poezijos motyvas, kyla dar tebeklestančio feodalizmo fone. Tačiau yra ir antras, praskleidžias klasinius prieštaravimus pačių valstiečių gyvenime — tai gaspadoriaus ir samdinio-siratos kontrastingas motyvas. Būdingą jo išraišką randame autentiškoj Strazdo "giesmėj apie siratas." Dideliu supratimu ir įsijautimu Strazdas vaizduoja našlaičio dalia, parodydamas pirmiausia medžiagines-buitines jo skurdo priežastis. "Kartus tam labai yr svietas, kuris pevnos netur sau vietos," dėl to blogas maistas, kietas guolis ir net "ligų suspaustam nėra jam česo vaitoti," nes "Atėjo adyna, užveizda budina — eik dirbti." Stipriu, meniškai kontrastingu vaizdu praskleidžia Strazdas ir moralinę-psichologinę našlaičio samdinio būseną, kai gaspadorius, atkakus sūneliui, siunčia berną arklelį nubalnoti, o močiai liepia kloti sūneliui "patalėlį pūkinį" ir uždarinėti duris, kad jis ramiai miegotų.

Neglostė Strazdelis nei girtuoklių, kurie savo sunkiai uždirtą skatiką skandina degtinės stiklėlyje. Va kaip skaudžiai jis savo eilėraštyje juos pajaukia:

Geria panos ir našelės,
ir moterys iš taurelės;
vyrai geria iš uzbono,
kožnas pagal savo stoną.

Diedai seni ir kuproti
girti eina tancavoti,
nors lazdomis pasirėmę
krato barzdas įsirėmę.

Ubags almužną imdamas,
ant arielkos mainydamas,
ir patsai nebe pamatė,
kas jo kišenės iškratė.

Šlėkta, nors ir šoblę turi,
ant degtinės meilei žiūri;
kad tik pinigų turėtų,
ir jis gertų, kiek norėtų.

STRAZDELIO REALIZMAS

Didžiumos Strazdelio dainų pasaulėvaizdis yra apdainuojamas jausmingai — vienur sentimentaliskai, kitur su humoru, dar kitur su pašaipos, satyros antspalviu. Sentimentalumo ir humoro ypačiai pastebime ten, kur Strazdelis dainavo pasekdamas lenkiškoms "sieliankomis," "pasterkomis," "fraškomis." Bet ir čia jis savo dainose visur konkretus, daiktiskas, kovingas. Apdainuodamas buitį ir gamtą, jis tenkinasi visų pastebimais, žinomais bruožais, niekur nesileisdamas į savo asmeninius jausmus, įspūdžius, apmąstymus. Jo lyrizmas, jausmingumas yra grynai objektyvus, susidaręs iš jausmingo daiktų pavadinimo, meilaus žodžio, sušukimo, emocinių stilistinių kalbos priemonių, o ne iš savo liūdesio bei džiaugsmų išliejimo. Tokis yra ir liaudies dainos stilius. Strazdelis vengia kalbėti savo vardu ir nuo savęs. Jis pasislepia už objektyvių reiškinių — augalų, paukščių, gyvūnų, arba dainuoja kažkieno nuošaliai esančio vardu.

Baudžiavos laikotarpyje visa Strazdelio kūryba buvo suprantama bei aktuali. Ne vien "siratos," darbo ir vargo temos, ne vien girtavimo ir tinginiavimo peikimai, ne vien darbštumo pamokymai, bet ir visi šeimyninių bei kaimyninių santykių motyvai, gamtos apdainavimai, net ir pasiturinčio valstiečio buitį atspindinčios dainos turėjo realų pagrindą.

Mūsų literatūrinio palikimo lobyne Strazdelio dainos yra liaudies vargų ir kovų dokumentas, gyvas ir karštas — nors ir netiesioginis — raginimas į kovą prieš priespaudą,

prieš socialines neteisybes, už liaudies laisvę ir laimę.

Klasiku Strazdelio skaityti negalima, nes jo kūryba nei formos naujumu, nei minties ar vaizdo originalumu nepasižymi. O vis dėlto jo gyvenamojo meto sąlygose ir tokia poezija buvo originali, žymiai įvairesnė ir įdomesnė už bespalvius jo amžininkų bajorų eilėraščius. Iš ankstyvesniųjų Strazdo biografų ir jo paties pasisakymo matyt, kad jis mėgęs literatūrą, daug skaitęs, ypačiai lenkų literatūrą, tad savo išsilavinimu pralenkė daugelį to laiko kunigų ir bajorų. Tasai jo išprusimas, neabejotinai, paveikė ir jo poezijos turinį bei formą.

To meto aukštaičių bajorai ir kunigai buvo dar daugiau nuo kaimo nutolę ir labiau nulietuvėję, negu žemaičiai. Net tiems kunigams, kurie buvo kilę iš liaudies, kaimo žmonių reikalai buvo jau svetimi, nes sulenkėjusi klebonija nuo senų laikų ėjo šlėktos ir dvaro pėdomis. Tik Strazdelis nenutraukė ryšių, kurie nuo mažens jį rišo su liaudimi. Jis net nelaikė savęs aukštesniu už paprastus žmones ir nenorėjo naudotis tomis privilegijomis, kurių teikė jam kunigo vardas ir mokslas. Strazdelis gyveno, kaip paprastas kaimo žmogus, vilkėjo kaimiečio kailiniais ar miline, veltui atlikdavo tikybinės apeigas ir net duoną pelnėsi fiziniu darbu. Nemėgdavo išponėjusių bei sulenkėjusių bajorų ir kunigų, pritirdamas iš jų daug nemalonumo ir pašaipos, jis atsilygindavo jiems sąmojingomis išdaigomis. Būdamas už juos mokytesnis ir iškalbingesnis, jis mėgdavo ir stačiokiškai parodyti savo pranašumą tiems, kurie su panieka žiūrėdavo į muzikų kunigą, vilkintį paprasto kaimiečio drabužiais ir gyvenantį, kaip tikras muzikas. Šitokiu būdu Strazdelis reiškė protestą tiems, kurie iš aukšto žiūrėjo į lietuviško kaimo kultūrą, ir primindavo kitiems kunigams, kad nereikia gėdintis nei prastų žmonių, nei jų kalbos. Tai buvo jo savotiška *lietuviybės demonstracija*.

STRAZDELIO POEZIJOS MOTYVAI

Savo dainas Strazdas rašė ne tik apie liudį, bet *liaudžiai jas ir skyrė*; dainose jis taikėsi prie kaimo žmonių skonio, kalbėjo apie dalykus, jiems suprantamus. Strazdelio poezijos motyvai—Lietuvos gamta ir kaimo žmo-

nių buitį; jos herojai—patys kaimo žmonės: gaspadoriai ir gaspadinės, samdiniai, amatininkai, elgetos ir kiti. Jis buvo gerai susipažinęs su lenkų poezija ir kartais sekė jos formą, bet jo dainų turinys visada buvo taikomas Lietuvos prastuomenei... Kaip savo dainose, taip ir giesmės jis pasiliko prastų žmonių globėjas ir ramintojas, mokėjęs kalbėti su jais apie dalykus, prastuomenei artimus ir suprantamus. Jo "Giesmė prieš mišią" (Pulkim ant kelių visi krikščionys), vienas geriausių bažnytinės poezijos pavyzdžių, yra labiausiai mėgiama liaudies giesmė, savo paprastumu, nuoširdumu ir turiningumu pranešanti visą mūsų religinę poeziją. Kas galėjo būti baudžiamos prislėgtai liaudžiai suprantamiau, kaip su ašaromis pulti ant kelių prieš paslaptinę — mistišką "Jėzaus afierą," prašyti palaiminimo nameliams, derliaus laukams, maldauti santaikos, meilės ir ramybės, o po mirties tikėtis "dangiško rojus"!

A. Strazdas — objektyvus gamtos stebėtojas ir atskirų jos bruožų registruotojas. Tai savotiškas liaudiško humoro ir stiliaus atstovas mūsų literatūroj. Jo etniškos savybės buvo tokios stiprios, kad dėl jų visas Strazdo asmuo ir gyvenimas gauna, kaip jau matėme, visuomeninės reikšmės. Nenuostabu tad, kad jo poetinė kūryboj byloja liaudies dvasia. Pakaks, jei prisiminsime, kad jo dainas liaudis tuoj pamėgdavo, jas savindavosi, po kurio laiko atsirasdavo variantų ir jos pakliūdavo į liaudies dainų rinkinius, kaip pav., Gegužėlė, Jau saulelė teka, Strazdelis, Siratos giesmė ir kitos. Nors formaliai daugelis Strazdo dainų yra kantičinių giesmių įtakoj, vis dėlto ir į tokią liaudies poezijai svetimą formą Strazdas mokėjo įdėti lietuvišką liaudies galvoseną, jautimą ir net liaudiškai pajustą gamtos grožį.

Antanas Strazdas kyla dar iš 18-to amž. glūdumos, o žmonių atmintyje liko gyvas beveik iki paskutinių laikų. Strazdas gyvas kaip tipas lietuvių inteligento - kunigo, tačiau liaudžiai artimo, suprantamo ir mylimo. Jis pats buvo iš liaudies kilęs ir, būdamas inteligentas, bajoriškai lenkiškoj gyvenimo aplinkumoj sugebėjo išsaugoti savo liaudiškas tautines savybes. Didele kaina, tiesa, jis tas savybes išsaugojo! Dėlto nemaža jam teko nukentėti. Jo atkaktlus būdas buvo vieninte-

lis ištikimas jo bičiulis. Jis nesidavė užgautamas ir skaudžiai atsikirsdavo kiekvienai pašaipai. Iš tiesų, ne kartą ciniškomis replikomis ir skandališkais geram tonui ir išauklėjimui pasielgimais — skaudžiai įkyrėdavo savo poniškiems kolegoms. Tačiau gyvas teisybės jausmas ir apsigynimo reikalas glūdi viso to nepaprasto elgesio prasmėj. Satyras-cinikas ponams, Strazdelis nepaprastai nuoširdus, geras ir gailėstingas vargo žmo-nėms.

DVASIŠKIJAI "DRUSKA AKYSE"

Sulenkėjusiai ir išponėjusiai dvasiškijai Strazdelis buvo "druska akyse": ji jo neapkentė ir skundė vyskūpi, būk jis esąs "litvomanas," skaitęs visokias knygas, nesilaikęs celibato, o svarbiausia — kad jis nemokamai atliekęs tikybinis patarnavimus. Vilniaus dvasiškoji konsistorija įsakė kelių apylinkių dekanams sekti Strazdelio gyvenimą ir sistemačiai apie tai jai raportuoti. Gi pačiam Strazdui vyskūpas įteikė tam tikrą "ganytojišką" raštą, kuriame reikalavo jį atsakyti į jam daromus priekaištus. 1819 m. Strazdelis atsakė vyskūpi taip sarkastiškai, jog tasai buvo labai tuo atsakymu nepatenkintas. Savo "eksplikacijoj," rašytoj lotyniškai, Strazdelis sako: "Kun. A. Strazdas, kaip ir visi uolūs kunigai, užimtas tarnavimu savo artimiesiems, dievo žodžio skelbimu, šv. sakramentų dalinimu, su tuomi vienok skirtumu, jog jisai viską atlieka *dykai* ir neima mažiausio užmokesčio, prisilaikydamas šv. rašto žodžio: *dykai* gavote, *dykai* duokite.

"Duoną pelnausi savo rankų darbu, galiu pasakyti su šv. Povilu: sidabro ir aukso netrokštu, kaip patys žinote... Taip iš tiesų yra, niekuomet nesistengiau ieškoti pelno iš bažnyčios. Būdamas Adomo sūnus, pildau įsakymą jam duotą: prakaitu pelnysi sau duoną. Turiu pasisamdęs už 18 rublių tyrlaukio Kupiškio storastijoj. Žemėje ieškau sau maisto, gal būt, dėl tos priežasties Jūsų malonei rodosi, jog nepriderančiai gyvenu.

"Šventas raštas sako: kas rado išmintį, tas rado turtą. Branginu tatai taip didį turtą, ir žinodamas, jog jį tegalima įgyti vien knygoje, visą liuosą laiką nuo viršminėtų darbų pašvenčiu literatūrai. Ji rodo tikrą tiesos kelią ir pasaldina vargus, datirtus ant šios ašarų

pakalnės; ji man suteikia viltį atsiekti kada nors užmokesčio už visas skriaudas ir paniekimus, kuriuos atseina man datirti, kad ir šiuomi pačiu Jūsų įsakymu, idant gaudytų ir žvalgytų mane trijų dekanijų dekanai. Literatūra išmokina mylėti artimą, apšviečia tamsybėje skęstančius, dėlei to tai aš ir išverčiau į lietuvių kalbą Bellarmino katekizmą ir išleidau šv. giesmes.”

Šiandien, domėdamiesi šituo nepaprastu kunigo tipu, visose bažnyčiose giedamo “Pulkim ant kelių” autorium, dažnai negirtino elgesio kunigu, taip žmonių geriamu ir mylimu, — galime jį laikyti kaip ir koku bendrinančiu pavyzdžiu to, kaip etninės liaudiškos lietuvių savybės kovojo prieš inteligentines svetimos kultūros formas, kurios norėjo tas liaudiškas savybes užgniaužti. Strazdas atmetė tas inteligentines formas, kadangi jos atstovavo lenkišką šlėktos kultūrą bei bajorų-ponų luomą ir pašiliko artimas liaudžiai. Dėl to ir savo dainose jis daug daugiau įspėjo tautinės kultūros dvasią, negu kiti to meto poetai. Jis nujautė liaudyje glūdinčio tautiškumo galią ir vienas pirmųjų pranašavo “pavasarelių” ir skelbė ateisiant didžiųjų atmainų žmonių gyvenime. Tačiau, kokios tos atmainos bus, žinoma, 19-to amž. pradžioj jis nurodyti negalėjo. Bet svarbu ir tai, kad jau tuo metu jo asmenyje matome atkaklų, griežtą pasipriešinimą įsigalėjusiai ponų įtakai. Tuo būdu Strazdas naujosios epochos priešaušryje stovi prieš mus ne vien kaip populiarių, daugiau ar mažiau vykusių dainų autorius ir ne kaip keistas cėnikas-satyras, bet kaip naujų gyvenimo reiškinių prototipas, naujai bundančio visuomenės sluoksniu reikalų reiškėjas.

Kunigavimas A. Strazdo neviliojo, jis toli gražu ne visuomet laikėsi bažnytinių kanonų ir dažnai savaip juos aiškino. Jisai visuomet buvo blaivios nuotaikos, visada linksmas, atviras, mėgstas išrėžti tiesiai į akis dvasininkams ir dvarininkams visą teisybę.

Lietuvių liaudis dar ilgai minės savo poetą, kurį mūsų išponėję literatūros istorikai bandė nusplėpti. Šių dienų Lietuvos tarybiniam rašytojams yra iškilęs vienas svarbiųjų

uždavinių — visu rimtumu patikrinti ir iširti A. Strazdo literatūrinį palikimą. Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Literatūros Institutas savo muziejuje atidarė skyrių Strazdelio kūrybai ir gyvenimui pavaizduoti. Šiame skyriuje yra išstatytas bareljefas, pirmieji spausdiniai apie Strazdelį, monografijos, atsiminimai. Lankytojus ypač domina 19-to amž. pradžioje išleisti Strazdelio kūriniai. Liaudies dainiaus gyvenimą primena kruopščiai surinktos apie jį monografijos, nuotraukos ir pjesės, vaizduojančios jo veiklą. Ten parodyti taip pat tuo klausimu naujesniųjų laikų leidiniai. Literatūros muziejuje įrengta Strazdeliui pagerbti vieta palieka lankytojui gilų įspūdį. Studentai, inteligentai ir liaudis gausiai lanko mylimo dainiaus sukaktuvių proga įruoštą kalbamąjį muziejaus skyrių.

Vilniaus berniukų gimnazijos literatū būrelis irgi deramai atžymėjo šias Strazdelio sukaktuves, suruošdamas literatūros vakarą, kuriame išklaušė vieno jų kolegų referatą — moksleiviai skaitė poeto - laureato eilėraščius bei šiaip nagrinėjo jo kūrybą.

Lietuvių liaudis niekad neužmirš savo dainiaus!

LITERATŪRA

“Antanas Strazdas,” J. Petrulis ir K. Korsakas-Radžvilas, Kaune 1938 m.

“Mūsų raštų istorija,” Myk. Biržiška, Kaune 1925 m.

“Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos,” Mr. Biržiška, Kaune 1931 m., I kn.

“Lietuviški raštai ir raštininkai,” dr. J. Šliupas, Tilžėje 1890 m.

“Lietuvių tauta,” I-mas ir II-ras tom.

“Kun. Antanas Strazdas (Drozdowski),” kun. J. Katelė, “Aušra” 1883 m. nr. 8-9-10.

“Lietuvių literatūros vadovėlis,” J. Zajančauskas, Vilniuje 1928 m.

“Pulkim ant kelių,” Kazys Plačėnis, 2-jų tomų romanas, Kaune 1937 m.

“Lietuvių literatūros apžvalga,” J. Gabrys, Klaipėdoj 1924 m.

“Prieš srovę” (A. Strazdelis), Juozas Petrulis, 6-šių paveikslų kronikinė pjesė.

HAČISONO KARAS * R. BARANIKAS

(Vaizdelio bruožai)

Jo kalba tęsėsi pamažu, lyg lazda tempiama iš deguto, lyg medus maišomas su pienu jo gimtinėse Tenesi kalvose, — vingiavo, lingavo, lyg jo tėviškės medvilnės ir tabako laukai. Jo draugai sakydavo: Hačins turi tipišką pietinį akcentą. Ir jis galvodavo, kas tas per dalykas, tas akcentas. „Aš kalbu kaip Ma ir kaip mano Pepi, aš kalbu kaip vyras... Aš neryju žodžių taip greit, kaip tie jankiai...“

Jis buvo lieknas, alyvinės spalvos veido ir tamsiai gelsvų plaukų, kurie niekad nesileido sušukuojami. Kažkaip jie stėjo priekyn ir virš kaktos sudarė lyg žolių kupstelį. Akys, siauros ir su vos pastebimom raukšlelėmis aplink, nuolat šypsojosi, bet mokėjo ir įtartiškai susiraukyti.

Tie francūzai, tos varlės... Valstietis, kuris vakar jam butelį už du pakelius cigarečių pripildė obuolių vynu, jam davė skystą beskonį gėrimą. Jie visi tokie patys.

Hačins atsirėmė į akmeninę sieną, nusiėmė kuprinę, padėjo šalia, ir ant jos atrėmė šautuvą. Prieš jį tęsėsi obelių sodas ir tarp medžių išmėtytos mažiukės tamsiai žalios palapinės. Anapus krūmų sienos jis matė baltai juodą karvės nugarą. Oras kvėpėjo jauna žole ir mėšlu. Tas kvapas atėjo nuo gretimo tvarto, didžio akmeninio stataus stogo pasta, kokio Hačins niekad nematė Tenesi kalvose. Tie Normandijos fermeriai viską kitaip daro, — jis galvojo.

Normandija. Hačins Normandijoje. Tenesi toli, toli, už vandenyno, už Anglijos rūkų, už New Yorko šviesų. Tą visa Hačins matė. Jis nežino, kas yra už ko, bet Tenesi, jis žino, yra užu to viso. Net už Arizonos dykumos, kur jis, kaip naujokas kareivis, gavo apmokymą. Tenesi tėvas dabar su pusbroliu, turbūt, milteliais barsto kukurūzų laukus, kad kirminai nevistų. Motina gal jau antru kartu karvę melžia. Bet, palauk. Vakaras kas tai sakė, kad kuomet čia, Normandijoje ankstyvas rytas, Tenesi laukuose tik apie vidunaktis. Vidunaktis? Kaip tai gali būti? Nejaugi jo Pepi

dabar knarkia lovoje? Nejaugi motina prie žibalinės lempos dar lopija jo kelnes?

„Eikite miegoti, jūs kvailiai,“ Hačins norėjo sušukti, „juk naktis jau praėjo, jau rytas...“

Ir ką jis daro čia, Normandijoje?

* * *

Kuomet Hačins baigė dvi klases pradžios mokyklos, mokytoja jo klausė: ar tu kada nors išmoksi rašyti? Nežinau... Jis nepaisė. Jam jau buvo dvylika metų. Jo klasės draugai buvo dviem ar trim metais jaunesni. Prievakariais jis padeda tėvams laukuose. Jeh, boi, jis drūtas vyras. Pats Pepi sakė, kad netrukus jis net vesti gali. Vesti? Jis žiūri į savo mokytoją. Ji tik praitais metais atvyko į kaimo mokyklą, tik baigusi mokytojų kolegiją. Hačins į ją žiūri, ir jo akys nuo veido nuslysta ant krūtų.

— Hačins!

— Jes, Mis?...

— Eik namo!

Jis negrįžta mokyklon. Užtenka. Dviejų klasių užtenka. Tenesi kalvose valdžios privalomo mokslo įstatymo niekas nepaiso. Jis dirba laukuose, kartais, kuomet ant širdies ypatingai sunku ir jis mato motiną susilenkusią, jis atima nuo jos kibirą ir eina karvę melžti.

— Iisėkis, Ma!

Po dviejų metų jis gauna darbą. Koks keistas darbas! Toje pačioje mokykloje, jo senoje mokykloje jis pradeda dirbti kaip šoferis. Mokiniai gyvena išsimėtę po kaimus ir vienkiemius, po kalvas pas pusininkus ir pas fabriku darbininkus. Senas, apdužęs ir baisiai dūzgiantis autobusas kas rytą pamažu ritasi vingiuotais keliais ir keliukais, ir sustojęs tai vienur, tai kitur, pasiima vaikus. Autobusą vairuoja Hačins, 14 metų berniukas, atrodantis „mažiausia 17 metų.“

Kartais jis autobusą sugražina vėlai, apie pusvalandis vėliau, negu galėtų. Jo buvusioji mokytoja dar raštinėje ir taiso diktantų sąsiuvinius. Ji rausta, bet tyli, kuomet grubi jo ranka be ceremonijų klajoja po jos krūtis.

Jis staiga atsikelia ir eina link durų.

— Gudbai, tič.

Ji tyli.

Vėliau seka sunkus darbas Memfis audykloje, su merginomis vakarais parkuose, vėliau uniforma, traukiniai, manevrai Arizonos dykumos karštame smėlyje, kelionė laivu per Atlantą, miglotos dienos Anglijoje, tamsios "blekauto" naktys, susitikimai tamsoje. Flirtas, merginos... Jos netyli, kaip jo mokytoja; jos nekalba daug, kaip tos Memfis parke; jos tik juokiasi iš jo, iš jo išžestotos keistos anglų kalbos, iš jo negalėjimo jų suprasti. Bet Tenesi laukuose darbas sutvirtino jo raimenis ir jo besišypsanti akys tokios šelmios.

— Šokolado, Hačins?...

* * *

Laiks nuo laiko jį pasiekia laiškai. Rašo Ma, nes Pepi, kaip ir jis, nelabai raštingas. Barake vakare išsitiesęs ant savo rudai žalsvos karinės antklodės jis bando suprasti, ką rašo mama, bet sunku, be galo sunku.

— Ei, Raulai, perskaityk man laišką!

Raulas, kuris miega lovoje greta jo barake, yra apvalaus veido tylus vyras. Vėlai vakare, kuomet barake veik visi knarkia, jis prie mažos baterijos lempučių skaito visokius laikraščius ir žurnalus, kuriuos gauna iš Amerikos arba čia nusiperka.

Jis, rodos, ne Amerikoje ir gimęs, kalba keistokai, bet Hačins juo pasitiki. Jie dažnai kalbasi:

— Tavo tėvas pusininkas?

— Taip, Raulai.

— Tu dirbai su juo?

— Kaip jautis!

— Fabrike ir dirbai?

— Apie metus.

— Buvo unija?

— Ne.

Kažkodėl Hačins Raulu pasitiki, nors jis žino, kad Raulas niekad laukų nearė, nei jis žinotų kaip arklį pakinkyti.

Raulas skaito laišką.

— Gal dar parašytumė ši vakarą atsakymą, Raulai?

— Okei, Hač... .

Hačins, Hačins, Tenesi laukų sūnus, ar man

reikėjo atvykti į tavo šalį, kad tavo gimtinėje kalboje tau laiškų rašyti... Gud nait, Hač... .

Bet tai buvo Britanija. Ir čia Normandija. Laiškai jo nepasiekia, nes adresas per daug dažnai keičiasi. Jis nori žinoti, ką veikia Pepi, ir Ma, bet, rašyti neverta. Jis prie fronto. Tegul velnias griebia tuos laiškų... Verčiau saulėje ilsėtis... .

Vakarais, kuomet zenitinės patrankos spiaudogūgnimi ir galingi prožektoriai raižo dangų, ieškodami aukštai, aukštai skrendančio vienintelio priešų orlaivio, Hačins, susiraitęs apkaše, per krūmų plyšį stebi tamsą. Ką jis veikia čia, Normandijoje? Po dviejų valandų jis tamsoje užgirs balsą. Tai bus seržantas:

— Tavo laikas sargybai, Hač. Kelkis, kelkis, nežiovauki.

Ir jis sėdės tamsoje vienas prie 50 kalibrų kulkosvaidžio, kurį, "jeigu orlaiviai žemai nusileidžia," kaip sakė leitenantas, jis turi atkreipti į viršų ir paleisti į darbą. Bet orlaiviai taip žemai niekad nenusileidžia, ir darbą atlieka didžiosios zenitinės patrankos.

Bet kada jis sėdi tamsoje tame Normandijos lauke, jis gali galvoti.

Raulas jau ne jo junginyje. Dar būnant Anglijoje, jis buvo persiustas kokion tai karinė mokyklon. Reikėjo rasti kitą, kuris jam laiškų rašytų ir skaitytų.

Bet Raulas taip įdomiai kalbėdavo. Tai už tai jo tėvas pusininkas ir jis dirbo kaip jautis, tai už tai jo batai buvo nuplyšę, tai už tai Memfis fabrike samdyti mušeikos taip sukapojo unijos organizatorių.

Bet kodėl Raulas apie tai kalbėdavo?

Ir kodėl Raulas sakydavo, kad šiame kare reikia gerai muštis?

Ir kodėl viskas taip keistai kitaip atrodo?

Hačins neranda atsakymų, bet kažką jis jaučia. Jeh, boi, kada jis grįš į Tenesi, jis apie tai rimtai pakalbės su Pepi. Tėvas trauks naminę pykę ir jis, Hačins, kalbės. Gal Pepi jam išaiškina. Bet jis klausinės. Jis nerims.

Kol kas jį supa Normandijos tamsa. Po valandos, ne, jau po pusvalandžio jį atbudins seržantas. Ech, jie vyrui nei pamiegoti neduoda... Autobusas dūzgia. Moters krūtys... Akys merkiasi... .

— Kelkis, Hač!

ALEKSANDRAS PUŠKINAS IR JO KŪRYBA

JONAS KAŠKAITIS

Puškinas! Kas nežino, kas negirdėjo šito magnetiško vardo? Puškinas. Pasaulinio maštabo genijus, didis rusų poetas, rusų poezijos ir literatūros saulė. Rusų pirmas tautinis, liaudiškas poetas. Didis kovotojas už žmonių laisvę. Ir už tai baisiai neapkęstas caro ir jo pakalikų. Griežtai jų cenzūruojamas, persekiojamas, baudžiamas, išstremiamas. Niekintas, žemintas, kandžiotas, galiausiai jų užmuštas... vos pergyvenęs 37 metus, pačiame savo genijaus žydėjime, pačiam savo kūrybinių jėgų suklestėjime.

Literatūros milžinas Puškinas! Jau pusantro šimto metų, kaip jis gimė, o vis jis tebėra žodžio ir minties stebūklas. Mėgiamiausias, mylimiausias poetas. Iš jo nuolatai mokosi rašytojų ir poetų gentkartės.

Anos žiaurios gadynės radikaliausias poetas, — šviesulys, nušvietęs viso pasaulio padangę, nevien tik savo didžiąją gimtąją žemę.

Šiomet (1949) birželio mėn. visur ėjo didelis atžymėjimas, — Puškino jubiliejus, 150 m. jo gimimui pažymėti. Didžiulė šventė visoj Tarybų Rusijoje, visose Tarybų Sąjungos respublikose. Ir visas kultūrinis pasaulis, visi pasaulio kampeliai kuo nors ir kaip nors paminėjo šitą poetą gigantą.

Puškinas įstabus visa kuo. Įstabi jo kūryba, jo poezija, jo proza. Įstabus ir pats jo gyvenimas, toks nepaprastai įdomus, kovingas, maištingas. Audronaša, "bureviestnik," anot Gorkio.

Aleksandras Sergejevičius Puškinas gimė 1799 metais, senoj dvarininkų šeimoj. Maišyto kraujo žmogus. Puškino senelis buvo negras. Tą jo senelį, 8 metų negriuką, pavogė iš Afrikos turkai jūreiviai ir atsivežė į Konstantinopolį. Turkijos valdžia padovanojo tą įdomų belaisvį Rusijos carui Petru Didžiajam. Caras jį pakrikštijo Vilniuje, išmokslino ir laikė savo dvare. Puškinas labai didžiavosi savo plebejišku paėjimu. Ir savo išvaizda jis buvo labai panašus negruvi.

Savo didžiojoj poemoj "*Eugenijus Oniegi-*

nas" Puškinas užsiminė Afriką, kaipo savo kraštą, savo tėviškę:

"Jau įkyrėjo šie krantai,
Ši stichija nedraugiškoji,—
Pietų vandenyse gi mum,
Po mano Afrikos dangum
Vaizduosis Rusija niūrioji,
Kur aš mylėjau, kur kenčiau,
Kur savo širdį palikau."

(*Antano Venclovos* vertimas.)

PUŠKINO VAIKYSTĖ

Vaikas būdamas, Puškinas buvo labai pastabus — akylas ir klausylas berniukas. Jis ištisis valandas, akeles išpūtęs, klausydavos pasakų, dainų, padavimų, patarlių, kaip jam pasakodavo jo slaugė senutė valstietė baudžiauninkė. Paskiau jis dažnai jautriai minėdavo tą "savo dienų rūsčiųjų draugę." Jis jai net pašventė eilėraščių. Jo jaunoj, gvvoj vaizduotėj, iš tų pasaku ir dainų, susikrovė neįkainuojama medžiaga būsimiems kūriniais.

Paaugėjusi Puškina tėvas išvežė mokyti į Carskoje Selo (dabar Puškino) *licejun* (kaip ir gimnazijon). Dar licejistu būdamas, vos 12 ar 13 metų berniukas, Puškinas pradėjo rašyt eiles. Jo nepaprastus gabumus pastebėjo senyvas poetas Deržavinas ir buvo giliai sujaudintas, kai Puškinas per egzaminus deklamavo savo ilgą eilėraščių apie liceju.

Puškinas buvo neapsakomai gabus, ryte rijo knygas. Mokėjo daug kitu kalbu — prancūziškai, vokiškai, itališkai, lotvniškai. Gerai susivokė su slaviskomis kalbomis.

Išėjes iš mokyklos, jis jau garsėjo, kaipo talentingas poetas. Ir rašė jis poezija kitaip, negu pirma jo poetai. Buvo gabiu poetu ir pirma Puškino: *Žukovskis, Deržavinas, Fonvizinas, Gribojedovas, Karamzinas, Lomonovas, Sumarokovas* ir t.t. Jie vis dažniau rašydavo odes, garbindavo didžiūnus, carus, girdavo juos, šlovindavo. Ir kalba jų būdavo išpūsta, "aukšto stiliaus," su gausa cerkovnoslaviskų žodžių.

PUŠKINAS IR LIAUDIS

Kas kita su Puškinu. Jis drąsiai išėjo į liaudį, ėmė rašyt gyva žmonių kalba, lengva skambia, tikroviška. Ir jo raštų turinys tikroviškas, gyvenimiškas. Jis anksti pastebėjo santvarkos neteisybę. Matė, kaip baudžiamos feodalinė sistema engė ir išnaudojo liaudį. Kaip bajorija ir dvarponiai ir caro valdininkai lupė jai devynis kailius.

Jis suėjo pažintin su pažangiaisiais anų laikų liberalais, kuriems rūpėjo palengvint sunkiąją baudžiauninkų naštą, duot jai daugiau šviesos ir laisvės. Dar jaunučiukas būdamas, vos 19 m. amžiaus, jis parašė eiles "Kaimas" ("Derevnia"), kur yra revoliucinių motyvų, humanizmo ir nuoširdžios užuojautos liaudžiai. Jis rūščiai prabyla ugningais žodžiais prieš beširdį išnaudojimą, prieš žiauriąją beteisę:

Laukinė ponija, be įstato, be jausmo,
Pasiēmė ji sau, po prievarta lazdos,
Ir triūsą, savastį ir laiką darbininko.
Ramstydamos žagre, botagais tvojama,
Vagomis tąsosi čia liesa vergija
Bajoro atkaklaus, beširdžio valdininko...

Tokiomis ir panašiomis eilėmis Puškinas pasidarė negeistinas valdžios didžiūnams. Ir caras jį baudė be ceremonijų. Išvarė jį iš Peterburgo į tolimos Pskovo gubernijos kaimą *Michailovską*, po policijos priežiūra. Čia Puškinas gyveno, kaip koks vienuolis, ir kaimo vienuoj jis sugebėjo sukurti didelius ir rimtus kūrinius.

DEKABRISTŲ SUKILIMAS

Grįžęs po ilgų metų ištrėmimo, Puškinas anaip tol nepakeitė savo nusistatymo ir nuotikos, nors ir bandė veikti atsargiai. Mat, jam begyvenant ištrėmimo, įvyko *dekabristų* sukilimas. Dekabristai, daugumoje artimi Puškino draugai, bandė išreikalauti konstitucinių laisvių. Gruodžio mėnesio maištą caras sutriuškino. Patį vadą užmušė, o kitus į Sibiro katorgą išdangino.

Puškiną giliai sujaudino dekabristų įvykiai. Jautriojo jo sieloj virė drama. Jis buvo dvasiiniai susijęs su šitais pirmosios revoliucinės gentkartės atstovais — su pažangiais dvarininkais revoliucionieriais. Jis su jais susiraši-

nėjo, jis stengėsi juos paguosti dvasioj, "meilės, vilties ir tykios garbės" gaivinančia ugnele.

Štai Puškino eilėraštis *dekabristui "Čaadajevu"*:

Vilties, tylios garbės ir meilės
Vilionės baigės jau senai.
Jaunų žaidimų dingo eilės,
Kaip ryto rūkas, kaip sapnai.

Bet mums liepsnoja dar troškimai
Po priespauda valdžios baisia,
Ir neberimstančia dvasia
Tėvynės klausomės šaukimo.

Pilni šviesaus pasiilgimo,
Liuosybės laukiame šventos,
Kaip lauks meilužis valandos
Su mylima susitikimo.

Kol degam liuosybe šventa,
Kol širdis garbei neatvėso,
Tėvynei skirk, drauguži, tą
Sielos veržimąsi tu šviesų.

Tikėk, drauguži, ji dar bus,
Dar laimės švies aušros ankstybos,
Iš miego Rusija nubus,
Ir ant griuvėsių patvaldybės
Dar mūsų užrašys vardus.
(Vertė V. Žalionis-B. Pranskus).

Kiek paskiau Puškinas parašė dar karštesnį eilėraštį draugams Sibiro katorgoje — "Sibirian":

Urvulose Sibiro rūdų
Laikykit išdidžią kantrybę
Jūs darbas nepraeis veltui
Ir jūs' minčių karti teisybė.

.....

Sugriūs kalėjimai-urvai,
Sutrūks retežiai, ir prie durų
Sutiksit laisvę be kepurį,
Ir kardą jums įteiks draugai...

REVOLIUCINIŲ IDĖJŲ PUOSELĖTOJAS

Puškinas buvo įkvėpėjas ir ugdytojas pačių pažangiųjų to laikotarpio revoliucinių idėjų. Jis reiškė savo neapykantą karūnotiems ca-

rams, nuožmiajai bajorijai ir visai beteisei. Ir jo eilėraščiai turėjo didelės revoliucinės įtakos. Ko jis negalėjo atvirai ir aiškiai pasakyti, tai pasakydavo alegoriškai, arba pasirašydavo kitu vardu, arba tik rankraščiu skleisdavo, arba kur užsieny spausdindavo.

Kaip ir kiti pirmosios kartos revoliucionieriai, taip ir Puškinas pasižymėjo karštais laisvės polėkiais, — rašė niršulingai, su jaunuoliška aistra ir stipria vilčia. Lyg kad reiškę jaunuolišką meilę savo tėviškei ir revoliucijai.

Visa tai įpykdė valdžios tūzus ir diduomenę, ir Puškinui grėsė ištrėmimas. Nedrauginga jam nuotaika dar labiau padidėjo, kaip valdžios žinion pateko dar ir priešreliginė poema „Gavrilijada.“ Čia įžuliai išjuokiama nekalto prasidėjimo legenda. Ir galų gale Puškiną ir vėl ištrėmė, į pietus, į *Kaukazą*, į *Besarabiją*.

Puškinas sugebėjo kūrybiškai pasinaudoti kad ir šita ilga verstina kelione. Naktigulto vietose, karčiamose, kermošiuose, kaimo gūžynėse jis prisiklausė gyvos, sultingos kalbos, lanksčių liaudiškų posakių. Tėmijo ir patį gyvenimą.

Ir paskui iš viso to jis sukūrė „*Kelionę Arzumaną*,“ „*Bachčisavajaus fontaną*,“ „*Čigonus*,“ „*Brolius plėšikus*,“ „*Kaukazo belaisvi*,“ „*Akmeninį svečių*,“ „*Šykštųjų riterių*,“ ir daugybę trumpesnių poemų ir eilėraščių.

PUŠKINAS IR CARAS

Po ilgų ištrėmimo metų Puškinas apsistojo Maskvoj. Jam teko susipažinti su gražuole *Natalija Gončarova*. Jis panoro ją vesti, ir po tūlų sutrukdyimų jiedu susituokė. Tačiau jis vis pasiliko caro nemalonėj ir turėjo daug keblumų su cenzūra ir policija. Caras visai bandė prisijaukinti Puškiną, kad ir jis taptu caro garbintojas, kaip ir daugybė kitų poetų. Bet Puškinas nei artyn nesileido ir visą gyvenimą išliko ištikimas žmonių laisvės ir laimės dainius ir kovotojas.

Caras pakvietė Puškino žmoną į savo dvaro vakarus ir balius, ir patį poetą „apdovanojo“ *kamerjunkerio* ordinu. Puškinas įsižeidė tokiu pažeminimu, bet išsikivinkliuoti netaip buvo lengva. Kas aršiausia: caras Puškiną išlaisvino iš cenzūros. Vietoj cenzoriaus, pats caras skaitys visus poeto kūrinius ir duos jiems savo papeikimą ar užgyrimą. Ir Puški-

nas turėjo pasiduoti caro kaprizui. Caras jį net smarkiai išbarė, kam jis drįso savo dramą „*Boris Godunov*“ skaityti savo draugų rately. Jis pat pirma turėjo neštis savo dramą pas carą.

Ir ką gi? Caras užuodė dramoj daug ko, kas jam nepatiko. Aštriai, mat, atsiliepiama dramoj apie carų ir bajorų žiaurumą. Ir caras neleido dramos spausdinti...

Tiesa, „*Boris Godunov*“ dramoj Puškinas drąsiai pabrėžė didžiulę „žmonių nuomonės“ reikšmę. Dramos pabaigoj, liaudis kaip tik ir lieka tikru ir rūsčiu teisėju, caro ir bajorų piktadarių smerkėju.

ALEKSANDRAS PUŠKINAS

Didelės politinės ir ekonominės reikšmės turėjo ir didysis Puškino romanas poemos formoje „*Eugenijus Onieginas*.“ Akyla meninė poeto akis viską pastebėjo tuometinės visuomenės gyvenime. Anot *Bielinskio*, tai ištisa „rusų gyvenimo enciklopedija,“ kritika daugelio neigiamųjų reiškinių. Čia Puškinas taikliai pakedeno ekonominius baudžiaviško ūkio procesus.

Paskiau tai pastebėjo ir *Karolis Marksas*. Savo kūrinuose jis bent keliose vietose citavo ištraukas iš "Eugenijaus Oniegino." Taipgi ir *Engelsas*. Savo laiške vienam rusų korespondentui *Engelsas* pagyrė Puškiną: "Jūsų Puškinas jau tą žinojo"... Puškinas daug ką žinojo apie ekonominį ir politinį šalies gyvenimą. Kas tinka vienai šaliai, tas gali nieko nereikšti žemesnio išsilavinimo šaliai — reformų ir pagerinimų požiūriu. Čia ekonomistas *Adomas Smitas* nepataikė į tašką. Negalima tuo patim mastu visas šalis matuoti. Puškino menininko mąstytojo pastabumas neapšakomai didelis, jo akiratis platus.

PUŠKINAS APIE ANGLIJĄ IR AMERIKĄ

Igudusio politiko ir revoliucionieriaus akim žvelgė Puškinas į jo laikų dvi "demokratijas": anglų ir amerikiečių, kur būk tai gyvavo "žmonių valdžia."

Štai ką rašė Puškinas apie tų laikų *Anglijos kapitalizmą*: "Perskaitykite nusiskundimus anglų fabriko darbininkų... Baisus daiktas! Plaukai pasišiauš ant galvos. Kiek beprasmiškų kankinimų, kokčių budeliavimų! Koks šaltas barbariškumas iš vienos pusės, koks baisus skurdas — iš kitos! Jūs pamanytumėt, kad dalykas eina apie faraonų piramidžių statymą, apie žydus, dirbančius po egiptiečių botagais! Visai ne: dalykas eina apie pono Smito gelumbes arba apie pono Džeksono adatas."

Dar griežčiau apibūdina Puškinas *Amerikos tų laikų "demokratiją"*: "Su nuostaba pamatė jie demokratiją jos šlykščiam cinizme, jos žiauriuose prietaruose, jos neiškenčiamoj tironijoje. Visa, kas yra kilnu, nesavanaudiška, kas pakelia žmogaus sielą — sutrėkštą plieninio egoizmo ir nepasotintos aistros pralobti ir prabangiai (su komfortu) gyventi... Negrų vergija tarpe šviesos ir laisvės..."

Tragiška pasidarė Puškino būklė po su-triuškinimo dekabristų sukilimo. Vienok ir čia Puškinas atsilaikė. Štai kaip apibūdina *Ger-cenas* Puškino kūrybos vaidmenį anuo niūriuoju laikotarpiu: "Viena tik skardi ir plati Puškino daina skambėjo vergovės ir kankynių kloniuose. Šita daina tęsė gadynę praėjusiąją, narsiais garsais pripildė dabartį ir siuntė savo balsą į tolimąją ateitį. Puškino poezija buvo atpildas ir paguoda."

PLECHANOVAS IR MICKEVIČIUS APIE PUŠKINĄ

Tačiau pačiam šitos dainos tvėrėjui ir nešėjui atsieidavo nelengvai. Šitoj dusinančioj atmosferoj ir atsirado tokie Puškino eilėraščiai, kaip "*Gauja*," "*Poetui*." Jas tuoj pasigriebė reaciniai "tyrojo meno" šalininkai, kurių obalsis buvo "menas menui."

Tikrąją, istorinę šitų eilėraščių prasmę išaiškino dar *Plechanovas*. Jis prirodė, kad tokie Puškino žodžiai, kaip "beprasmiški žmonės" ir "gauja" ("černy") visai nereiškia paprastų kaimiečių, kurių laisvei ir laimei jų tiek pastangų padėjo. Jie reiškia tuščiavidurę, šaltą ir bejausmę "didžiojo svieto" gaują, kietasprandžius valdininkus, reacinius ministrus ir parsidavėlius laikraštinkus, kurie katutes plojo "Samoderžavijai," pravoslavijai ir kazionam tautiškumui.

Didis poetas *Adomas Mickevičius*, Puškino draugas, irgi panašiai paaiškino tuos rūsčius Puškino žodžius. *Mickevičius* teigia, jog Puškinas "nekenė tokių autorių, kurie rašė be-tiksliai. Jis nemėgo filosofiško skepticizmo ir artistiško abejingumo, kuriuos jis matė Gėtėj."

Keliais paskutiniaisiais savo gyvenimo metais Puškinas pagamino aukšto idėjiškumo kūrinius: "*Varinis raitelis*," "*Kaimo Goriuchino istorija*," "*Dubrovskis*," "*Kapitono duktė*," "*Scenos iš riterišku laikų*." Čia pajudinami opūs visuomeniniai uždaviniai, valstiečių sukilimo klausimai ir kitokios gyvenimo ydos.

Tarp kitko Puškinas parašė savo garsųjį eilėraščių "Paminklas." Tai kaip ir koks dvasinis Puškino paveldėjimas, testamentas. Ką tik jis sukūrė, jis paveda vieninteliam teisėtam įpėdiniui — liaudžiai. Visai plačiąją, daugiatautinei liaudžiai. Didis liaudies poetas savo "Paminkle" ryškiai ir skambiai pareiškia savo poetinio pašaukimo uždavinius ir savo veiklos prasmę. *Paminklas*:

Paminklą pastačiau aš sau nenulipdytą,—
Prie jojo neužels visi liaudies takai.
Pakilo jis aukščiau galva nesuvaldyta—
Aukščiau, negu kokie ten cariški stulpai.

Ne, nenumirsiu aš: skambioji mano lyra,
Nepūdama, pakils virš kūno pelenų.

Ir garsus būsiu aš, kol skambesio jos tyro,
Gērėdamies, klausys būriai liaudies sūnų.

Girdai apie mane paplis po visą žemę,
Ir pakartos mane kiekviena jos tauta:
Ir slavas iš manęs ir finas jėgą semia,
Tunguzas dykumų, kalmykas, jakuta.

Ir būsiu aš ilgai mūs liaudžiai tuo malonus,
Kad jausmą žmonišką aš lyra auginau,
Kad laisvę garbinau ir sąjūdį prieš ponus
Ir vargšo pagailėt gėlingai vadinau.

Tai, muza, paklausk tu dievino liepimo:
Vainiko nenorėk, nesibijok skriaudos,
Nepaisyk nei garbės nei pikto prakeikimo
Ir kokio puskvailio neniekink niekados.

PUŠKINO DIDYBĖ

Laisvės, žmoniškumo ir skriaudžiamųjų masių dainius. Klausydamas tik savo tyrojo pašaukimo, jis eina išdidžiai pakilia galva, nebodamas šunelių viauksėjimo, pažangos priešų ir engėjų, reakcijos estetų, salioninių pelėdų ir apuokų ir šikšnosparnių...

Ne, tiems visiems "tyrojo meno," "menas menui" pranašams, tiems visiems reakciniams estetams — nėra kuo pasigardžiauti Puškino kūrinuose! Puškinas ir po šiai dienai tebėra gyvas dalyvis visų mūsų bendrųjų kovų už laisvę ir pažangą, visų kovų už priekinį liaudišką meną, prieš visus literatūrinius nenau-dėlius.

Didis, amžinas, nemirštamas Puškinas — pasididžiavimas plačiosios liaudies literatūros. Nemarus savo amžina, žavinga poetiška jaunatve ir savo nuostabia kūryba.

Didieji anų laikų pažangūnai liberalai — *Bielinskis, Dobroliubovas, Černyševskis, Rادیščevas* — pilnai apibūdino ir įkainavo Puškiną.

Puškinas stengėsi padaryti literatūrą galin-gą visuomenine jėga, reikalavo iš rašytojo svarbiausiųjų jo amžiaus problemų, o ne kokių nekaltų atotraukų. Puškinas reikalavo ne tik skambių eilių, bet ypač brandžių poetiškų minčių ir jausmų, gilaus idėjiškumo. O tas galima tik tada, kada ir pats rašytojas giliai esti persiėmęs pažangiomis savo laiko idėjomis

ir pats eina koja kojon su savo laiko pažanga.

Asmeninis Puškino gyvenimas buvo ne rožėmis klotas. Atsisakęs pritaipyti prie parazitinių, plėšriųjų elementų, jis buvo nuolat jų ujamamas, išjuokiamas, įžeidžiamas, išstremiamas, varinėjamas.

Prie jo gražuolės žmonos lipo ir pats caras ir jo rūmų tranai. Galiausiai ėmė jie siuntinėti Puškinui nachališkus anonyמיškus laiškus — paškvilius, ir dalykai daėjo iki duelio. Prancūzų paėjimo baronas *Dantesas*, imperatoriaus gvardijos karininkas nušovė Puškiną, ir jis už poros dienų mirė — sausio 29 (vasario 10), 1837 m. Užgėso didis literatūrinių horizontų šviesulys. Pakirstas pačiam savo darbų suklestėjime...

"Ne, nenumirsiu aš," pareiškė Puškinas savo "Paminkle." Ir jis nenumirė. Dar plačiau, dar aistringiau, negu jis pats pranašavo, mini jį visa plačioji jo tėvynė, visos jos tautos ir tautelės. Mini ir gerbia ir užsieniai, visas kultūrinis pasaulis.

Ir mūsų kuklutė lietuviška Amerikos kolonija ir jos pažangieji laikraščiai pagarbiai prisideda prie šito didžiulio jubilėjaus. "*Laisvėj*," "*Vilnyj*," "*Tiesoj*," "*Šviesoj*," "*Liaudies Balse*" tilpo Puškino raštų, eilių, straipsnių, paminėjimų. Ir tilps jų dar daugiau.

Kanadiškis "Liaudies Balsas" perleido per savo špaltas didįjį Puškino romaną poemos formoj — "*Eugenijų Onieginą*," puikiai lietuviškai išverstą ir meistriškai sueiliuotą *Antano Venclovos*. Gražus jubiliejinis "L. B." darbas!

Ažuolo Lapas

Štai ažuolo lapas, nuskintas nuo medžio,
Tarytum našlaitis, nublokštas audros,—
Vargiai kas pažvelgs į jo skaudų likimą,
Vargiai besulauks jis paguodos tikros.

Jis džiaugėsi saule ir vėjo dvelkimais,
Gaivino jo jėgą lietus ir rasa,
Bet piktas likimas džiaugsmus jo sudaužė,
Ir trūko—nutrūko svajonė visa...

Stasys Jasilionis.

Olympia Park.

LAURYNAS STOKA-GUCEVIČIUS

Jo mirties 150 metinių proga

P. JONAITYTĖ

Prieš 150 metų gruodžio mėnesio 10 d., Vilniuje mirė įžymus lietuvių meno atstovas, daug pasidarbavęs Vilniaus ir Lietuvos architektūrai asmuo — Laurynas Stoka-Gucevičius. Jo progresyvios mintys to meto baudžiatvarkoje santvarkoje negalėjo rasti tinkamo atgarsio, ir dėl to jo talentas ir įžymūs nuopelnai architektūros srityje buvo daugiau ar mažiau užmiršti, neminint ir jo paties vardo. Tik praėjus 25 metams, minint L. Stokos-Gucevičiaus mirties metinių sukaktį, jo mokinys K. Podčasinskis iškėlė šio žymaus lietuvių baudžiauninko sūnaus nuopelnus ir vertę.

Pažįstant to meto Lietuvos istorines aplinkybes ir visuomeninę santvarką, galima išsivaizduoti, kaip sunku buvo talentingam L. Stokai didžiuliu savo darbu išsikovoti sau vardą ir vietą architektūros kūrėjų tarpe. Lietuvos liaudis buvo beteisė, laikoma tamsoje ir skurde. Ji tik svajoti tegalėjo apie mokslą ir sviesesnę ateitį. Tuo tarpu iš jos kruvino prakaito ir nepakenčiamo išnaudojimo augo turtingi bajorų dvarai ir bažnyčios su puikiausios architektūros įrengimais ir prabanga. Tačiau šioje užguitoje, beteisėje liaudyje vystėsi ištisais šimtmečiais sveiki, kūrybiniai pradai. Iš šios liaudies kilo ir Laurynas Stoka, neturtingo valstiečio baudžiauninko sūnus, tik vėliau, dėka savo reto talento, gavęs bajorišką Gucevičiaus pavardę ir teisę būti priimtu į aukštesnės, privilegijuotos klasės tarpą. Jo gimimo vietą K. Podčasinskis laikė Kupiškio valsč., Migonių kaimą. Šeimoje, be Lauryno, dar augo 4 sūnūs, ir visiems iš mažo žemės gabalėlio išsimaitinti buvo nelengva. Lauryno Stokos nepaprasti gabumai ir troškimas mokytis pradeda reikštis dar vaikystėje, bet jo kilmė ir neturtas didele kliūtimi stoja jam ant kelio. Laurynas Stoka, uždarbiaudamas pats, lanko Kupiškio parapijinę mokyklą, o vėliau Panevėžio apskrities kunigų piarų mokyklą. Noras siekti dar aukštesnio mokslo jį atveda Vilniun, bet čia, neturėdamas iš ko pragyventi, Laurynas

nenoromis turi užsivilkti vienuolio rūbus ir išbūti ilgoką laiką kunigų seminarijoje. Su didžiausiu pamėgimu jis klauso architektūros paskaitų, uoliai lankydamas ir pritaikomosios matematikos paskaitas. Vėliau, kai išryškėjo jo didelis talentas, jis išsiveržia iš kunigų seminarijos ir, kunigaikščio Masalskio sušelptas, vyksta užsienin, kad pamatytų žymiausias architektūros paminklus ir pagilintų savo žinias architektūros srityje.

Jis tampa ateistu, ir aktyviai dalyvauja Kosciuškos ir Jasinskio vadovaujamame sukilime, vadovauja Vilniaus miesto gvardijai, sužeidžiamas kovoje ties Voronava. Grįžęs į Vilnių, L. Stoka buvo atleistas iš architektūros katedros ir po to ilgoką laiką, net iki pat savo mirties, labai skurdžiai gyveno.

Su užsidegimu L. Stoka imasi savo pirmųjų užsakymų — perstatyti Vilniaus katedrą ir Verkių rūmus, kiek vėliau pradėdamas ir Rotušės perstatymą. Savo kūryboje L. Stoka-Gucevičius parodė retą talentą išvidinęs architektūros konstrukcijoje, bendrame rūmų išplanavime ir detalių apipavidalinime.

Įžymus L. Stokos-Gucevičiaus kūrinys — Vilniaus katedros perstatymas. Paskelbus konkursą katedros perstatymo projektui paruošti, Gucevičiaus projektas laimėjo pirmą vietą. Tai iškėlė L. Stokos-Gucevičiaus vardą ne tik Lietuvoje, bet ir anuometinėje Lenkijoje. Šio kūrinio perstatymas užsitęsė gana ilgoką laiką — nuo 1777 m. iki 1801 m., galutinai statybą užbaigiant po Gucevičiaus mirties. Jo talentas ir kūrybinis užsimojimas pilniausiai pasireiškė tik išorinėje architektūroje, kurios monumentaliose formose atsispindėjo jų autoriaus kūrybinis polėkis.

Vidinės katedros architektūros išplanavime Gucevičiaus talentas negalėjo tinkamai pasireikšti, nes tam kliudė senosios koplyčios, ant kurių Stoka turėjo išplanuoti naują pastatą.

Katedros perstatymo metu L. Stoka - Gucevičius imasi ir kito atsakingo darbo — Vil-

niaus Rotušės perstatymo, kurios statyba pradėta 1785 m. Susitaręs su miesto magistratūra, L. Stoka - Gucevičius pats pagal savo planus vadovauja statybos darbams. Šio pastato brėžiniai paties L. Stokos - Gucevičiaus atlikti, yra šiuo metu Vilniaus Dailės Muziejuje. Fasadas čia, kaip ir katedroje, buvo paruoštas atvira kolonada, puikiai kontrastuojančia su pastato masyvu. Šio pastato architektūroje aiškiai atsispindi naujosios godynės architektūros idealai — monumentalumas ir vienumos dvasia.

L. Stokai - Gucevičiui priskiriamas taip pat buvusių vyskupų rūmų perstatymas (Kutuzovo rūmų vietoje) ir Vilniaus krašte esančios Sudarvos bažnyčios projektas.

L. Stokos architektūrinė veikla nesiribojo tik Vilniumi. Jis buvo plačiai žinomas ir Varšuvoje.

Tenka pažymėti Stokos nuopelnus ir pedagoginėje srityje, auklėjant jaunąją architektų kartą. Užimdamas Vyriausioje Lietuvos Mokykloje architektūros katedros vedėjo vietą, L. Stoka - Gucevičius pradžioje patyrė gana didelį pasipriešinimą iš vadovybės pusės. Rektorius Počebutas, žinodamas L. Stokos kil-

mę ir pažiūras, ilgą laiką priešinosi jo kandidatūrai. Stoka katedrai vadovavo tik 3 metus.

Žinoma, L. Stokos platus užsimojimai žymiai pralenkė jo mokytojų darbus. L. Stokos - Gucevičiaus monumentalūs pastatai įnešė nepaprastai daug naujo į barokinę Vilniaus architektūrą.

Ši naujoji klasicizmo kryptis, toliau besivystydama, įgauna daug įvairesnių formų, pastebimų senojo Vilniaus pastatus betyrinėjant. Tačiau ir čia dar tebejauciama talentingojo L. Stokos - Gucevičiaus įtaka.

Antrojo pasaulinio karo metu vokiškieji fašistai sunaikino daug Vilniaus architektūros paminklų iš klasicizmo laikotarpio. Tai yra nepaprastas nuostolis, tyrinėjant Vilniaus vėlyvesniojo laikotarpio architektūrą, o kartu ir L. Stokos - Gucevičiaus kūrybos atspindžių beiieškant lietuvių architektūroje. Tarybinės vyriausybės ypatingas dėmesys ir glوبا architektūros paminklų restauracijai ir konservacijai bei Vilniaus miesto atstatymo darbais suteikia nemaža naudingos medžiagos, tyrinėjant lietuvių architektūros raidą, kuriai kartinį akmenį yra padėjęs žymusis mūsų liaudies sūnus—arch. L. Stoka-Gucevičius.

Mes Nenorime Karo!

Kiekvienas paukštis suka gūžtą jaukią.
Žmogus kiekvienas savo kampą puošia.
Ir naktimis sirenos nebelaukia,
Tiktai klevai už lango tykia ošia.
Tai kas gi nori karo?

Dukrelei mano šiandien pusė metų.
Kaip džiaugias ji, matydama tėvelį —
Jinai negirdi šuvių automato,
Saugiai ji miega vaikiškoj lovelėj.
Tai kas gi nori karo?

O kiek vaikų gražioj Tėvynėj mūsų,
O kiek vaikų visoj plačioj planetoj.
Ir geros mamos jau nustojo dūsaut,
Nes niekas bombų į vaikus nemėto.
Tai kas gi nori karo?

Greit ims žydėt soduose alyvos.
Drugeliai gražūs ims plasnot po orą.
Senelis džiūgaus, kad jisai dar gyvas —

Ir šimtmetis juk gyventi nori!
Tai kas gi nori karo?

Po erdvių lauką traktorius mauroja.
Mūs kolektyvui bus gražios duonelės!
Namai išaugo vis naujais sienojais —
Tai iš griuvėsių mano kraštas kelias!
Tai kas gi nori karo?

Ne, mes nenorim karo, skausmo, alkio,
Raudų, griuvėsių, sielvarto ir kraujo!
Ir visos tautos, matome, jau telkias
Į vieną būrį — už pasaulį naują!
Tai kas gi nori karo?

Jūs, turčių sauja? Jūs, liokajai bailūs?
Ne jums kelt ranką prieš žmoniją, taiką!
Kad jus pagimdė motinos, mums gaila!
Mes jus, pūvėsių išperos, prakeikiam,
Nes jūs tik norit karo!

Vytautas Sirijos Gira.

STATEMENT OF THE OWNERSHIP, MANAGEMENT, CIRCULATION, ETC., REQUIRED BY THE ACT OF CONGRESS OF AUGUST 24, 1912, AS AMENDED BY THE ACTS OF MARCH 3, 1933, AND JULY 2, 1946.

Of SVIESA, published quarterly at Brooklyn, N. Y., for October 1st, 1949.

State of New York
County of Kings

Before me, a Notary Public in and for the State and county aforesaid personally appeared D. M. Sholomskas, who, having been duly sworn according to law, deposes and says that he is the business manager of the Sviesa and that the following is to the best of his knowledge and belief, a true statement of the ownership, management (and if a daily, weekly, semiweekly or tri-weekly newspaper, the circulation), etc. of the aforesaid, publication for the date shown in the above caption, required by the Act of August 24, 1912, as amended by the Acts of March 3, 1933, and July 2, 1946 (Section 537, Postal Laws and Regulations) printed on the reverse of this form, to wit:

1. That the names and addresses of the publisher, editor, managing editor, and business managers are: Publisher American Lithuanian Workers Literary Assn., 46 Ten Eyck St., Brooklyn, N. Y.

Editor, Anthony Bimba, 46 Ten Eyck St., Brooklyn, N. Y.

Managing Editor, Anthony Bimba, 46 Ten Eyck St., Brooklyn, N. Y.

Business Manager, D. M. Sholomskas, 46 Ten Eyck St., Brooklyn, N. Y.

2. That the owner is: (If owned by a corporation, its name and address must be stated and also immediately thereunder the names and addresses of the stockholders owning or holding one per cent or more of total amount of stock. If not owned by a corporation, the names and addresses of the individual owners must be given. If owned by a firm, company or other unincorporated concern, its name and address, as well as those of each individual member, must be given.) American Lithuanian Workers Literary Assn., 46 Ten Eyck St., Brooklyn, N. Y., President, Anthony Bimba, 46 Ten Eyck St., Brooklyn, N. Y. Secretary, D. M. Sholomskas, 46 Ten Eyck St., Brooklyn, N. Y., Treasurer, Dr. J. J. Kashkevich, 530 Summer Ave., Newark, N. J.

3. That the known bondholders, mortgagees, and other security holders owning or holding 1 percent or more of total amount of bonds, mortgages, or other securities are: (If there are none, so state.) None.

4. That the two paragraphs next above, giving the names of the owners, stockholders, and security holders, if any, contain not only the list of stockholders and security holders as they appear upon the books of the company but also in cases where the stockholder or security holder appears upon the books of the

company as trustee or in any other fiduciary relation, the name of the person or corporation for whom such trustee is acting, is given; also that the said two paragraphs contain statements embracing affiant's full knowledge and belief as to the circumstances and conditions under which stockholders and security holders who do not appear upon the books of the company as trustees, hold stock and securities in a capacity other than that of a bona fide owner; and this affiant has no reason to believe that any other person, association, or corporation has any interest direct or indirect in the said stock, bonds, or other securities than as so stated by him.

5. That the average number of copies of each issue of this publication sold or distributed, through the mails or otherwise, to paid subscribers during the twelve months preceding the date shown above is (This information is required from daily, weekly, semiweekly, and tri-weekly newspapers only.)

D. M. SHOLOMSKAS,
Business Manager.

Sworn to and subscribed before me this 20th day of September, 1949.

(Seal)

LILLIAN BELTE

Notary Public in the State of
New York

No. 24-0235050

Qualified in Kings County
Cert. filed with Kgs. Co., Clk. & Reg.
Term expires March 30, 1951.

John Laubikis
46 Ten Eyck St.
Brooklyn, N.Y.